

ТЕМА 2. СКЛАДОВІ МЕХАНІЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВАЛЮТНОГО РИНКУ

- 2.1. Поняття консультанта та клієнта. Критерії професійності консультанта.
- 2.2. Валютний курс та методи його регулювання.
- 2.3. Поняття та класифікація валютних операцій
- 2.4. Порядок ліцензування валютних операцій
- 2.5. Порядок отримання індивідуальних ліцензій на використання іноземної валюти як засобу платежу та застави

2.1. Види валют і валютних цінностей

Валюта (від італ. *valuta*, лат. *valeo* – коштую) – 1) грошова одиниця країни, що становить основу її грошової системи та бере участь у міжнародному економічному обміні й інших міжнародних зв'язках, які супроводжуються грошовими розрахунками; 2) грошові знаки іноземних держав, кредитні кошти обігу та платежу, виражені в іноземних грошових одиницях.

До 1986 р. в колишньому СРСР існувала валютна монополія держави на здійснення операцій з іноземною валютою та іншими валютними цінностями. Становлення і розширення зовнішньоекономічної діяльності в умовах формування ринкових відносин викликало пошук нових методів управління, що передбачали б безпосередню участь суб'єктів підприємництва із зарубіжними партнерами.

Валюта України є єдиним законним засобом платежу на території України, який приймається без обмежень для оплати будь-яких вимог та зобов'язань, якщо інше не передбачено актами валютного законодавства України. Порядок увезення, переказування і пересилання з-за кордону, а також вивезення, переказування і пересилання за кордон резидентами і нерезидентами валюти України визначається Національним банком України. Суми у валюті України, що були вивезені, переказані, переслані на законних підставах за кордон, можуть бути вільно ввезені, переслані, переказані назад в Україну.

Відповідно до ст. 1 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19 лютого 1993 р. поняття «валютні цінності» включає такі складові:

- **валюта України** – грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти на рахунках,

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

у внесках в банківських та інших кредитно- фінансових установах на території України;

- **платіжні документи та інші цінні папери** (акції, облігації, купони до них, бони, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, ощадні книжки, інші фінансові та банківські документи), **виражені у валюті України**;
- **іноземна валюта** – іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших кредитно-фінансових установ за межами України;
- **платіжні документи та інші цінні папери** (акції, облігації, купони до них, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, інші фінансові та банківські документи), **виражені в іноземній валюті або банківських металах**;
- **банківські метали** – це золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів.

Особливий статус серед розглядуваних валютних цінностей має валюта України – гривня (рис. 2.1.1). Закон України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» визначає, що «гривня як грошова одиниця (**національна валюта**) є єдиним законним платіжним засобом в Україні, приймається усіма фізичними і юридичними особами для проведення переказів».

Правовий статус гривні визначено ст. 99 Конституції України,¹ а забезпечення її стабільності покладено на Національний банк України відповідно до Закону України «Про Національний банк України».²

У коментарі до Конституції України визначено, що для України ознакою економічного і політичного потенціалу незалежної держави є сам факт

¹ Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

² Про Національний банк України: Закон України від 20.05.99 № 679-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. - № 29. – Ст. 141. карбування власних грошей,¹ які є законним засобом платежу і мають вільний обіг на її території. Випуск та обіг, тобто використання як розрахунковий засіб, засіб платежу інших грошових одиниць і використання грошових сурогатів, відповідно до ст. 32 Закону України «Про Національний банк України» на території України заборонено.

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

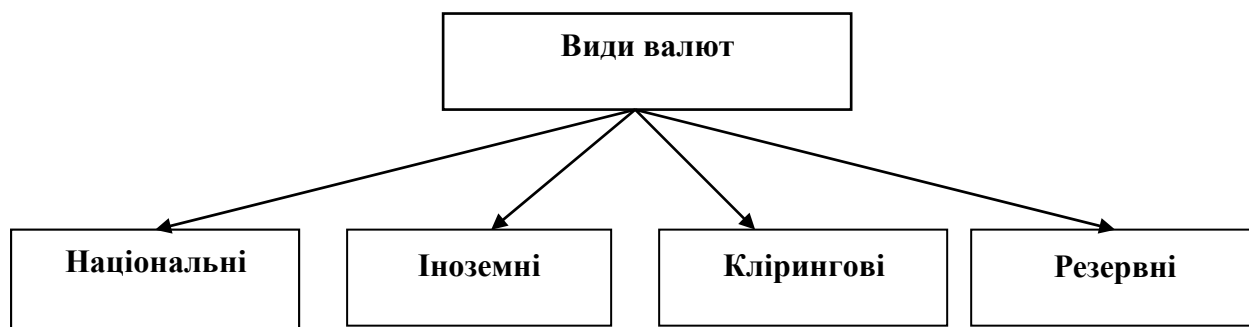

Рис. 2.1.1. Класифікація валют

Іноземними валютами визнаються валюти всіх інших держав, до яких застосовується законодавчо закріплений порядок використання на території України.

Клірингові валюти – це валюти, у яких ведуться рахунки в банках і проводяться різноманітні операції між країнами, що уклали платіжні угоди клірингового типу. Ними можуть бути розрахунковий долар, індійська рупія, фунт стерлінгів та ін., але це лише умовна розрахункова одиниця (застосовувана договірними країнами в узгоджених областях), що не може бути обмінена ні на відповідну за назвою національну валюту, ні на іншу іноземну валюту, якщо в платіжній угоді немає такої обмовки (рис. 2.1.2).

Особливе місце в класифікації валют займають **резервні валюти** держав, у яких центральні банки інших країн і міжнародні фінансові інститути формують власні валютні резерви. До таких валют належать: англійські фунти стерлінгів, долари США, євро.

Передумовами придбання статусу резервної валюти є:

1. пануючі позиції країни у світовому виробництві, експорті товарів і капіталів, у золото-валютних резервах;

¹ Коментар до Конституції України. – К., 1996. – С. 224.

2. розвинута мережа кредитно-банківських заснувань, у тому числі за кордоном;
3. організований і ємний ринок позичкових капіталів;
4. лібералізація валютних операцій, вільна оборотність валюти, що забезпечує попит на неї інших країн;
5. упровадження валюти в міжнародний оборот через центральні банки і міжнародні валютно-кредитні організації, що здійснюють міждержавне валютне регулювання.

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

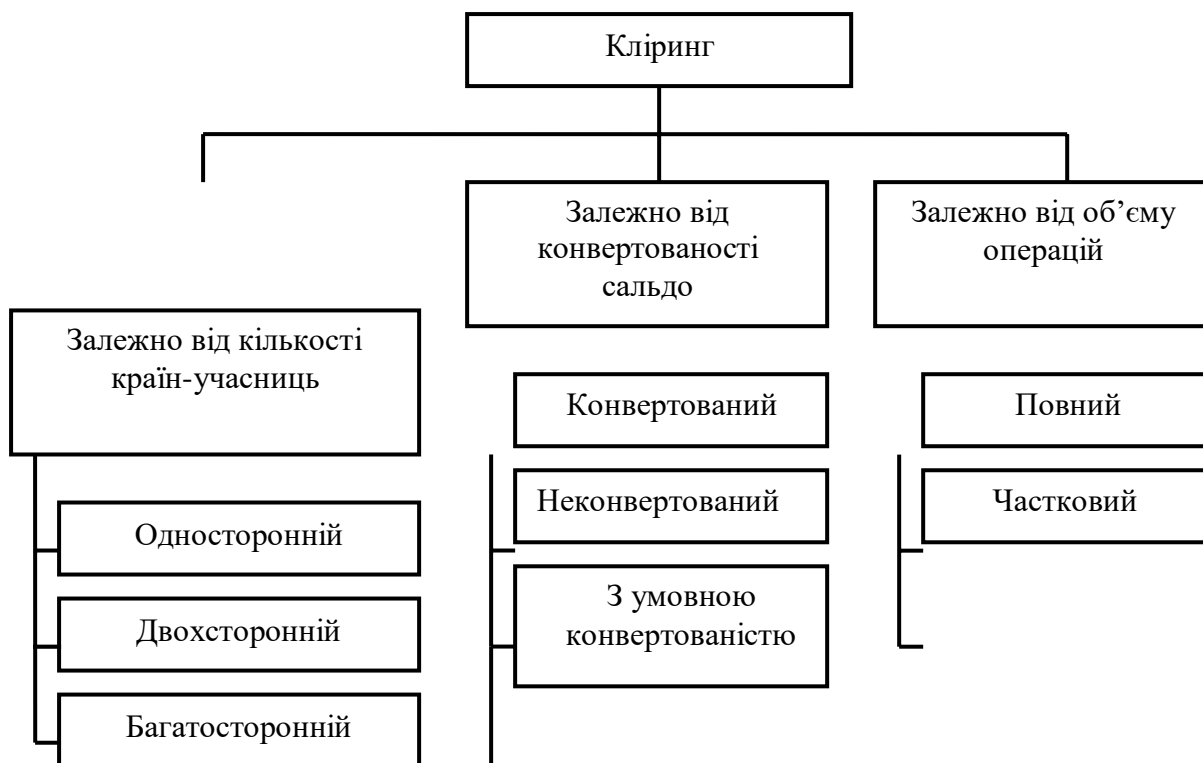

Рис. 2.1.2. Види клірингу

Замість резервних валют часто використовується міжнародна рахункова грошова одиниця.

Міжнародна рахункова грошова одиниця – валютна одиниця, використовувана як умовний масштаб для порівняння міжнародних вимог і зобов'язань, установлення валютного паритету і курсу.

Процес демонетизації золота – втрата ним грошових функцій створили умови для впровадження у валютну систему міжнародних рахункових грошових одиниць. Такою грошовою одиницею є СПЗ (спеціальні права запозичення), що використовуються Міжнародним валютним фондом (МВФ).

СПЗ були створені в 1969 р. і використовуються на додаток до існуючих доларових резервів. Якщо країна відчуває дефіцит платіжного балансу, вона може обміняти свої СПЗ на валюту, зазначену МВФ, без зобов'язання дотримання яких-небудь спеціальних умов в області її економічної політики.

У 1979 р. була створена європейська валютна одиниця екію. Ця валюта зіграла важливу роль у забезпеченні розрахунків Європейського валютного співтовариства. Але з 1 січня 1999 р. екію призупинила своє існування і в країнах–членах ЄС уведено єдину валюту **євро**.

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

Турбуючись про надійність спільної валюти, країни-члени Європейського Союзу поставили жорсткі вимоги щодо фінансово-економічних показників у країнах, що бажають користуватися євро:

- дефіцит держбюджету не може перевищувати 3% від ВВП;
- сукупний державний борг не повинен перевищувати 60% від ВВП;
- річна інфляція не може перевищувати середній рівень інфляції в трьох країнах ЄС із найбільш низьким рівнем інфляції (приблизно 3-3,5%) більш ніж на 1,5%;
- середнє номінальне значення довгострокових процентних ставок не повинно перевищувати 2% від середнього рівня цих ставок трьох країн ЄС із найбільш стабільними цінами (приблизно 9%);
- країни, що переходять на європейську валюту, повинні дотримуватися встановлених меж коливання валютних курсів в існуючому механізмі європейських валютних систем.

Однією із характеристик національної валюти, що, до певної міри, визначає рівень розвитку економіки країни є її **конвертованість**, що в загальному вигляді визначається регламентованим національним і міжнародним законодавством порядком обміну національної валюти на іноземну. Відтак основу конвертованості складає постійний взаємозв'язок грошового обігу країни з грошовим обігом інших країн через механізм валютного ринку й валютного курсу¹.

1 Валютное регулирование в системе государственного управления экономикой: Учебник / Под общ. ред. В.М. Крашениникова. – М.Изд-во МГУ, 2003. – С. 90.

Відповідно до Класифікатора іноземних валют та банківських металів, затвердженого Постановою Правління Національного банку України від 4 лютого 1998 року,¹ виділяють 3 групи іноземних валют за конвертованістю:

1. **Вільно конвертовані валюти, які широко використовуються** для здійснення платежів за міжнародними операціями та продаються на головних валютних ринках світу і дозволяються для здійснення інвестицій в Україну, та банківські метали (австралійські долари, англійські фунти стерлінгів, долари США, канадські долари, євро, швейцарські франки, японські єни, золото, платина, срібло та ін.).
2. **Вільно конвертовані валюти, які широко не використовуються** для здійснення платежів за міжнародними операціями та не продаються на головних валютних ринках світу білоруські рублі, леви (Болгарія), грузинські ларі, ізраїльські нові шекелі, польські злоті, російські рублі, словацькі крони, турецькі ліри та ін.).
3. **Неконвертовані валюти** – належать валюти держав, які не прийняли зобов'язань статті VIII Угоди Міжнародного валютного фонду (азербайджанські манати,

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

єгипетські фунти, нові тайванські долари, таджицькі сомони, узбецькі суми, югославські динари та всі інші валюти, що не належать до 1 та 2 груп валют) (Додаток 1).

Відповідно до статті VIII Угоди МВФ держави-члени МВФ беруть на себе такі зобов'язання:

- не допускати обмежень за поточними платежами;
- не допускати дискримінаційної валютної практики;
- здійснювати покупку (конвертування) залишків своєї валюти у іншій держави-члена за відповідно наданою заявою;
- надавати за вимогою МВФ інформацію необхідну для ведення справ держави-члена;
- проводити консультації між державами-членами щодо введення обмежень на валютні операції за існуючими міжнародними угодами з

¹ Про затвердження Класифікатора іноземних валют: Постанова Правління Національного банку України від 4.02.1998 № 34 із змінами внесеними Постановою Правління Національного банку України від 10.08.2005 № 280 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 7.

метою внесення поправок необхідних в особливих та тимчасово виникаючих умовах;

- співпрацювати з МВФ та іншими державами-членами у політиці щодо резервних активів (Додаток 2).

Залежно від суб'єктів і типів валютних операцій, як правило, розрізняють такі види конвертованості валют:

- 1) **«Внутрішня» (резидентська) конвертованість** – це можливість обміну національної валюти на іноземну для резидентів даної країни.
- 2) **«Зовнішня» (нерезидентська) конвертованість** – це можливість обміну національної валюти на іноземну тільки для нерезидентів даної країни.
- 3) **«Поточна» (current account) конвертованість** – це можливість обміну валют із метою вчинення платежів по так званим поточним статтям платіжного балансу.
- 4) **«Капітальна» (capital account) конвертованість** – це можливість обміну валют із метою вчинення платежів для статей платіжного балансу, пов'язаних із рухом капіталів і кредитів.
- 5) **«Повна» конвертованість** – це реально існуюча можливість для резидентів і нерезидентів здійснювати обмін даної валюти на іноземну з любою ціллю.
- 6) **«Вільна» конвертованість** – зазначає відсутність або вкрай незначну адміністративну регламентацію порядку обміну валюти (спеціальні дозволи, ліцензії і т.п.).

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

- 7) **«Обмежена» конвертованість** – зазначає наявність досить жорстких правил або кількісних обмежень на обмін валюти.

Розвиток валютного ринку проходив у декілька етапів, починаючи від менш жорсткого валютного регулювання до повної лібералізації валютних операцій. При цьому процес лібералізації в багатьох західноєвропейських країнах супроводжувався відповідними законодавчими змінами. Якщо для західноєвропейських і більшості країн, що розвиваються, лібералізація правил валютного контролю явилася результатом досить тривалого процесу, то східноєвропейські країни пішли по шляху «шокового» уведення конвертованості. На думку західних експертів, уведення конвертованості

потребує попередньої наявності відповідних умов, за відсутності яких починають виявлятися не позитивні, а негативні наслідки конвертованості.

Національний банк України підготував концепцію валютної політики, яка передбачає перехід до конвертованої гривні. Згідно з концепцією, валютна реформа повинна пройти в три етапи у термін від 8 до 30 років. НБУ планує друкувати гривню незалежно від надходжень іноземної валюти, обмежити кредитування у валютах інших країн, заохочувати використання гривні в міжнародних торговельних операціях. Крім того, повинна бути проведена дедоларизація економіки, після якої гривня стане не тільки інструментом платежів, а й мірою вартості. Хоча фахівці вважають реформу валютного регулювання в Україні назрілою, починати її за умов політичної і економічної нестабільності неможливо. Нововведення, на думку експертів, реальні тільки після скорочення інфляції хоча б до 7 відсотків на рік.

2.2. Валютний курс та методи його регулювання

Відповідно до пункту 1.2 Наказу Державного казначейства України «Про затвердження Порядку відображення в обліку операцій в іноземній валюті» від 24 липня 2001 року **валютний курс** це співвідношення грошової одиниці України до грошової одиниці іншої країни, встановлене Національним банком України.¹

Встановлення валютного курсу необхідне для обміну валют при торгівлі товарами й послугами, русі капіталів і кредитів; для порівняння цін на світових товарних ринках, а також вартісних показників різних країн; для періодичної переоцінки рахунків в іноземній валюті фірм, банків, урядів і фізичних осіб.

Визначення і встановлення курсу іноземної валюти до національної називається **котируванням**.

Пунктом 1 статті 10 Господарського кодексу України визначено, що валютна політика України, спрямована на встановлення і підтримання

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

¹ Про затвердження Порядку відображення в обліку операцій в іноземній валюті: Наказ Державного казначейства України від 24.07.2001 № 126 // Офіційний вісник України. – 2001.

– № 32. – Ст. 1507.

паритетного курсу національної валюти щодо іноземних валют, стимулювання зростання державних валютних резервів та їх ефективне використання.¹

Паритет це співвідношення між двома або декількома валютами по їхній купівельній спроможності до визначеного набору товарів. Паритет купівельної спроможності звичайно не збігається з офіційними валютними курсами.

Гіпотетично існують *п'ять систем (режимів) валютних курсів*: вільне («чисте») плавання; кероване плавання; фіксовані курси; цільові зони; гібридна система.

У системі **вільного плавання** валютний курс формується під впливом ринкового попиту і пропозиції. Валютний форексний ринок при цьому найбільше наближений до моделі досконалого ринку: кількість учасників як на стороні попиту, так і на стороні пропозиції велика; будь-яка інформація передається в системі миттєво і вона доступна всім учасникам ринку, що робить корегуючу роль центральних банків незначною і непостійною.

У системі **керованого плавання**, крім попиту і пропозиції, на розмір валютного курсу впливають центральні банки країн, а також різноманітні тимчасові ринкові перекручування.

Прикладом систем **фіксованих курсів** є Бреттон-Вудська валютна система 1944-1971 р. У ній курс усіх валют фіксувався до долара з межею коливань $\square 1\%$, а курс долара був жорстко прив'язаний до золота: 35 дол.= 1 тройська унція золота.

Система **цільових зон** розвиває ідею фіксованих валютних курсів. Її прикладом є фіксація української гривні до долара США у визначеному валютному коридорі.

Прикладом **гібридної системи** валютних курсів є сучасна валютна система, у якій існують країни, що здійснюють вільне плавання валютного курсу, де є зони стабільності і де одночасно застосовуються декілька видів валютних курсів за різними операціями.

Докладне перерахування режимів курсів валют різноманітних країн, що діють у даний час, можна знайти, наприклад, у виданнях МВФ. Множину валютних курсів можна класифікувати за різними ознаками (Таблиця 2.2.1).

¹ Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18-22. – Ст. 144.

Таблиця 2.2.1

КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ ВАЛЮТНИХ КУРСІВ

Критерій класифікації	Види валютних курсів
-----------------------	----------------------

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

1. Засіб фіксації	Плаваючий Фіксований Змішаний
2. Засіб розрахунку	Паритетний Фактичний
3. Вид угод	Термінових угод Спот-угод Своп-угод
4. Засіб установлення	Офіційний Неофіційний
5. Відношення до паритету купівельної спроможності валют	Завищений Занижений Паритетний
6. Відношення до учасників угоди	Курс покупки Курс продажу Середній курс Крос-курс Фіксинг
7. Урахування інфляції	Реальний Номінальний
8. Засіб продажу	Курс наявного продажу Курс безготівкового продажу Оптовий курс обміну валют Банкнотний

Одним із найважливіших понять, використовуваних на валютному ринку, є поняття номінального і реального валютного курсу.

Номінальний валютний курс показує обмінний курс валют чинний у дійсний момент часу на валютному ринку країни.

Валютний курс, що підтримує постійний паритет купівельної сили, має подібну природу з **реальним валютним курсом**. Під ним розуміється такий номінальний валютний курс, при якому реальний валютний курс незмінний.

Крім того, валютні курси поділяються на два таких основних види: фіксовані та плаваючі. **Фіксований валютний курс** коливається у вузьких рамках. **Плаваючі валютні курси** залежать від ринкового попиту та пропозиції на валюту й можуть значно коливатися по величині.

Існує диференціація валютних курсів по відношенню до учасників угоди, тобто у залежності від покупки або продажу валют:

✓ **Курс покупки** – за яким банк скуповує валюту.

✓ **Курс продажу** – за яким банк продає валюту. Різниця між курсами покупки та продажу складає прибуток банку.

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

- ✓ **Середній курс** – середня арифметична величина курсів продажу і покупки. Він використовується в основному ділерами, а також при економічних зіставленнях за визначені проміжки часу, іноді в зовнішньоторговельних контрактах для визначення курсів валют або засобів їх перерахунку.
- ✓ **Крос-курс** – котирування двох іноземних валют, жодна з яких не є національною валютою учасника угоди, або співвідношення двох валют, що впливає з їх курсу стосовно якоїсь третьої валюти (наприклад, до долара США).
- ✓ **Фіксинг** – визначення міжбанківського курсу шляхом послідовного зіставлення попиту і пропозиції по кожній валюті, а потім на цій основі встановлення курсів продажу і покупки.

Виділяють також **офіційний** та **неофіційний** валютний курс.

Офіційний валютний курс установлюється Національним банком України відповідно до Положення про встановлення офіційного курсу гривні до іноземних валют та курсу банківських металів, затвердженого Постановою Правління Національного банку України від 12 листопада 2003 р. № 496.¹

Офіційний курс гривні до іноземних валют та банківських металів установлюється:

- щоденно – для вільно конвертованих валют (1-а група Класифікатора іноземних валют та банківських металів), для іноземних валют інших країн, які є головними зовнішньоекономічними партнерами України, і для банківських металів;
- один раз на місяць – для інших іноземних валют;

¹ Про затвердження Положення про встановлення офіційного курсу гривні до іноземних валют та курсу банківських металів: Постанова Правління Національного банку України від 12.11.2003 № 496 зі змінами, внесеними Постановами Національного банку від 18.02.2004

№ 67, від 15.09.2004 № 438, від 13.03.2006 № 83 // Офіційний вісник України. – 2003. – №49. – Ст. 2565.

- один раз на місяць повторно – для спеціальних прав запозичення (СПЗ).

Офіційний курс гривні до іноземних валют та банківських металів розраховується:

а) до долара США – на підставі котирування валюти на міжбанківському валютному ринку та з урахуванням інформації про діючий офіційний курс Національного банку і про проведені ним операції з купівлі-продажу іноземних валют 1-ї групи Класифікатора, а також відомостей про курсові та цінові зміни на світових фінансових та товарних ринках, інших показників, зміна яких може впливати на валютний ринок України;

б) до таких валют: австралійський долар, англійський фунт стерлінгів, датська крона, естонська крона, ісландська крона, канадський долар, латвійський лат,

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

литовський літ, норвезька крона, польський злотий, сінгапурський долар, словацька крона, турецька ліра, угорський форинт, чеська крона, шведська крона, швейцарський франк, юань женьмінбї (Китай), японська єна, євро, лев (Болгарія), вон Республіки Корея, долар Гонконгу, кіпрський фунт, мальтійська ліра, новозеландський долар, румунський лей, словенський толар, хорватська куна – на підставі інформації про курс гривні до долара США та про щоденний фіксинг курсів валют до євро Європейського центрального банку;

в) до таких валют: азербайджанський манат, білоруський рубль, казахстанський тенге, молдовський лей, російський рубль, туркменський манат, узбецький сум, вірменський драм, грузинський ларі, киргизький сом, таджицький сомоні – на підставі інформації про курс гривні до долара США та про курси національних валют до долара США, установлені відповідними центральними (національними) банками держав;

г) до таких валют: бразильський ріал, в'єтнамський донг, єгипетський фунт, ізраїльський новий шекель, індійська рупія, іранський ріал, іракський динар, кувейтський динар, ліванський фунт, лівійський динар, мексиканське нове песо, монгольський тугрик, пакистанська рупія, перуанський новий сол, саудівський ріал, сирійський фунт, новий тайванський долар, франк КФА, чилійське песо – на підставі інформації про курс гривні до долара США та про поточні крос-курси відповідних валют до долара США на міжнародних валютних ринках, у тому числі тих, що публікує газета «Financial Times»;

г) до СПЗ – на підставі інформації про курс гривні до долара США та про курс СПЗ до долара США, установлений Казначейським управлінням Міжнародного валютного фонду (МВФ).

Офіційний курс гривні до долара США для розрахунків з Індією визначається розрахунково.

Для розрахунку курсу гривні до іноземних валют використовується інформація про котирування іноземних валют за станом на останню дату.

До банківських металів: золота, срібла, платини та паладію – на підставі інформації про ціни на дорогоцінні метали, визначені (зафіксовані) учасниками Лондонської асоціації ринку дорогоцінних металів та учасниками Лондонського ринку платини та паладію та офіційного обмінного курсу гривні до долара США.

Якщо немає поточних котирувань банківських металів на Лондонському ринку дорогоцінних металів та ринку платини і паладію для визначення офіційних (облікових) курсів банківських металів, то використовується їх значення за попередній день.

Інформація про фіксинг золота, срібла, платини та паладію для визначення офіційних (облікових) курсів цих банківських металів отримується по міжнародній інформаційній мережі Reuters та Інтернет.

Офіційний курс гривні до СПЗ повторно установлюється другого робочого дня місяця, наступного за звітним, за станом на останній робочий день попереднього

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

місяця з використанням інформації про курс СПЗ до гривні (або до долара США), який встановлений Казначейським управлінням МВФ на останній робочий день попереднього місяця.

Офіційний курс гривні до іноземних валют та банківських металів починає діяти наступного дня після дня затвердження.

Офіційний курс гривні до іноземних валют та банківських металів, установлений на останній робочий день тижня або на передсвятковий день, діє протягом наступних вихідних чи святкових днів.

Офіційний курс гривні до іноземних валют та банківських металів, установлений в останній робочий день тижня або в передсвятковий день, починає діяти в перший робочий день наступного тижня чи в перший післясвятковий робочий день.

Передбачене установлення офіційного курсу гривні до іноземних валют один раз на місяць здійснюється в передостанній робочий день місяця із строком дії цього курсу із першого числа наступного календарного місяця і до його кінця.

Офіційний курс гривні до іноземних валют та банківських металів розраховується Департаментом валютного регулювання та затверджується першим заступником Голови Національного банку.

Офіційний курс гривні до іноземних валют та банківських металів використовується резидентами та нерезидентами України для здійснення бухгалтерського обліку операцій з іноземною валютою та банківськими металами, а також для здійснення Національним банком валютних операцій з Державним казначейством України. Повторно встановлений курс гривні до СПЗ використовується для складання місячного балансу та іншої бухгалтерської та статистичної звітності Національного банку.

Інформація про встановлені офіційні курси гривні до іноземних валют та банківських металів розміщується в міжнародній комп'ютерній мережі Інтернет, надсилається територіальним управлінням Національного банку та банкам згідно з Тимчасовою схемою розсилання організаційно-розпорядчих і нормативно-правових актів Національного банку, центральним органам виконавчої влади згідно з переліком, установленим Національним банком.

Національний банк у межах своїх повноважень щодо забезпечення стабільності гривні може впливати на формування офіційного валютного курсу в результаті купівлі-продажу іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України. Національний банк установлює офіційний курс гривні до іноземних валют та банківських металів без зобов'язання здійснювати за ним операції з купівлі-продажу іноземної валюти та банківських металів.

Курс національної валюти може змінюватися неоднаково стосовно різноманітних валют у часі. Так, стосовно сильних валют він може падати, а до слабких – підніматися.

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

Так, чим вище курс іноземної валюти стосовно національної, тим менша кількість національних суб'єктів валютного ринку готова запропонувати її в обмін на іноземну і, навпаки, чим нижче курс національної валюти стосовно іноземної, тим більша кількість суб'єктів національного ринку готова купити іноземну валюту.

Існує цілий ряд чинників, що призводять до зміни фундаментальної рівноваги обмінного курсу валют. Вони поділяються на: структурні (чинні в довгостроковому періоді), кон'юнктурні (що визивають короткострокове коливання валютного курсу).

До структурних чинників відносяться:

- ✓ конкурентноздатність товарів країни на світовому ринку і її зміна;
- ✓ стан платіжного балансу країни;
- ✓ купівельна спроможність грошових одиниць і темпи інфляції;
- ✓ різниця процентних ставок у різних країнах;
- ✓ державне регулювання валютного курсу;
- ✓ ступінь відкритості економіки.

Кон'юнктурні чинники пов'язані з коливаннями ділової активності в країні, політичною обстановкою, чутками і прогнозами. До них відносяться: діяльність валютних ринків; спекулятивні валютні операції; кризи; війни; стихійні лиха; прогнози; циклічність ділової активності в країні.

За інших рівних умов рівень інфляції в країні обернено пропорційно впливає на розмір курсу національної валюти, тобто збільшення інфляції в країні призводить до зменшення курсу національної валюти, і навпаки.

Зміна процентних ставок впливає на валютний курс подвійно. З одного боку, їхнє номінальне збільшення усередині країни викликає зменшення попиту на національну валюту, тому що підприємцям стає дорого брати кредит. Узявши ж його, підприємці збільшують собівартість своєї продукції, що, у свою чергу, призводить до збільшення цін на товари усередині країни. Це порівняно знецінює національну валюту відносно іноземної.

З іншого боку, збільшення реальних процентних ставок (тобто номінальних процентних ставок, скоригованих на темп інфляції) робить за інших рівних умов розміщення коштів у цій країні для іноземців більш прибутковим. Саме тому в країну з більш високими реальними процентними ставками притікають капітали, попит на її валюту збільшується і вона дорожчає. Таким чином, зміна процентних ставок може як прямо, так і обернено пропорційно впливати на розмір валютного курсу.

Платіжний баланс безпосередньо впливає на розмір валютного курсу. Так, активний платіжний баланс сприяє підвищенню курсу національної валюти, оскільки збільшується попит на неї з боку іноземних дебіторів. Пасивний платіжний баланс породжує тенденцію до зниження курсу національної валюти, тому що вітчизняні боржники намагаються продати її за іноземну валюту для погашення своїх зовнішніх зобов'язань. Розміри впливу платіжного балансу на валютний курс визначаються ступенем відкритості економіки країни. Так, чим вище частка експорту у валовому

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

національному продукті (чим вище відкритість економіки), тим вище еластичність валютного курсу при зміні платіжного балансу.

Крім того, на валютний курс впливає економічна політика держави в області регулювання складових частин платіжного балансу: поточного рахунку і рахунку руху капіталу. На стан торгового балансу, наприклад, впливають зміни митних платежів, обмеження імпорту, торгові квоти, експортні субсидії і т.п. При збільшенні позитивного сальдо торгового балансу зростає попит на валюту даної країни, що сприяє підвищенню її курсу, а тільки з'явиться негативне сальдо відбувається обернений процес. Рух короткострокового і довгострокового капіталів залежить від рівня національних процентних ставок, обмеження або заохочення ввозу і вивозу капіталів. Зміна сальдо балансу руху капіталів впливає на курс національної валюти, що за знаком («плюс» або

«мінус») аналогічно торговому балансу. Проте існує і негативний вплив притоку короткострокового капіталу в країну на курс її валюти, тому що він може збільшити надлишкову грошову масу, що, у свою чергу, може призвести до збільшення цін і знецінення валюти.

Національний доход не є незалежною складовою, що може змінюватися сама по собі. Проте в цілому ті чинники, що змушують змінюватися національний доход, мають великий вплив на валютний курс. Так, збільшення пропозиції продуктів підвищує курс валюти, а збільшення внутрішнього попиту знижує її курс. У довгостроковому періоді більш високий національний доход означає і більш високу вартість валюти країни. Тенденція є оберненою при розгляді короткострокового інтервалу часу впливу зростання прибутку населення на розмір валютного курсу.

Існує ринкове і державне регулювання розміру валютного курсу.

Ринкове регулювання, засноване на конкуренції і дії законів вартості, а також попиту і пропозиції, здійснюється стихійно.

Державне регулювання спрямоване на подолання негативних наслідків ринкового регулювання валютних відносин і на досягнення стійкого економічного росту, рівноваги платіжного балансу, зниження росту безробіття й інфляції в країні. Воно здійснюється за допомогою:

1. Валютної політики (девiзна, дисконтна політика, валютна інтервенція і т.д.)

2. Протекціоністських мiр – це мiри, спрямовані на захист власної економіки, у даному випадку національної валюти. До них відносяться, у першу чергу, валютні обмеження. Видами валютних обмежень є такі:

- валютна блокада,
- заборона на вільну купівлю-продаж іноземної валюти,
- регулювання міжнародних платежів, руху капіталів, репатріації прибутку, руху золота, цінних паперів,
- концентрація в руках держави іноземної валюти й інших валютних цінностей.

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

Багато країн маніпулюють валютними курсами для рішення своїх задач як в області економічного розвитку, так і в області захисту від валютного ризику. Маніпулювання містить у собі цілий ряд заходів – від штучного заниження або, навпаки, завищення курсів національних валют, використання тарифів і ліцензій до механізму інтервенцій. Занижений курс національної валюти вигідний експортерам, а завищений курс удешевлює експорт.

2.3. Поняття та класифікація валютних операцій

Поняття «валютні операції» можна розглядати у вузькому та широкому аспектах.

Так у *вузькому* розумінні валютні операції – це операції банків, фінансово-кредитних установ чи іншої уповноваженої особи з купівлі-продажу валюти і валютних цінностей, ведення рахунків чи розрахунків у валюті і валютних цінностях і надання в позику іноземної валюти і валютних цінностей на конкретних умовах на певну дату.

У *широкому* розумінні валютні операції – це операції, що пов'язані з переходом права власності на валютні цінності; використанням валютних цінностей в міжнародному обігу як засобу платежу; ввезенням, переказуванням і пересиланням на територію України та вивезенням, переказуванням і пересиланням за її межі валютних цінностей.

З урахуванням вищезазначених характеристик, **валютні операції** можна визначити як юридично обумовлені дії або сукупність дій, дозволених або санкціонованих законом, які здійснюються на підставі укладених договорів між суб'єктами валютних правовідносин за наявності ліцензії НБУ на право здійснення операцій з валютою та валютними цінностями, результатом яких є перехід права власності на валюту та валютні цінності, їх розміщення чи надання (отримання) послуг щодо обслуговування рахунків у валюті та валютних цінностях, а також використання останньої як засобу платежу.

Валютні операції характеризуються такими *особливостями*:

- вони пов'язані з валютою і валютними цінностями;
- одним із суб'єктів операцій (прямо чи опосередковано) є НБУ;
- носять грошовий характер.

Найкраще зміст валютних операцій розкривається через їх класифікацію.

Норми Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» передбачають таку класифікацію валютних операцій:

- ✓ операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами у валюті України;

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

- ✓ операції, пов'язані з використанням валютних цінностей в міжнародному обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності;
- ✓ операції, пов'язані з ввезенням, переказуванням і пересиланням на територію України та вивезенням, переказуванням і пересиланням за її межі валютних цінностей.¹

¹ Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.93 №15-93 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 17. – Ст. 184.

Беручи до уваги, що здійснення валютних операцій притаманно здебільшого банківським установам, доцільне виділення *активних і пасивних* валютних операцій.

Активні валютні операції – це операції, які спрямовані на використання створених валютних резервів і отримання прибутку від них. До таких валютних операцій можна віднести:

- надання кредитів в іноземній валюті;
- інвестування валюти та валютних цінностей в різні сектори економіки держави (проведення активної інвестиційної валютної політики).

Пасивні валютні операції – це операції, спрямовані на створення валютних резервів в іноземній валюті шляхом прийняття депозитів в іноземній валюті та валютних цінностях. До них відносять:

- прийняття вкладів в іноземній валюті та валютних цінностях;
- продаж за іноземну валюту цінних паперів, емітованих банками-резидентами України і номінованих у національній грошовій одиниці (включаючи власні цінні папери банку);
- отримання кредитів в іноземній валюті від інших уповноважених банків;
- отримання міжнародних кредитів, виражених в іноземній валюті.

Згідно Положення Національного банку України «Про порядок та умови торгівлі іноземною валютою» від 17 серпня 2005 р. виділяють такі види валютних операцій:

- а) поточні торговельні операції в іноземній валюті; б) поточні неторговельні операції в іноземній валюті; в) валютні операції, пов'язані з рухом капіталу;
- г) валютно–обмінні операції.¹

Поточними торговельними операціями в іноземній валюті є такі:

- розрахунки за експорт та імпорт товару без відстрочення платежу або з відстроченням, що відповідно до договору не перевищує строки, установлені законодавством України для здійснення таких розрахунків;

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

¹ Положення про порядок та умови торгівлі іноземною валютою: Постанова Правління Національного банку України від 10.08.2005 № 281 в редакції Постанови Національного банку України від 21.08.2006 № 333 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 35. – Ст. 2133.

- розрахунки на території України між резидентами–суб'єктами господарювання за товар на підставі індивідуальної ліцензії Національного банку.

Поточними неторговельними операціями в іноземній валюті є такі:

- перекази з оплати праці, стипендій, пенсій, аліментів, державної допомоги, матеріальної допомоги, допомоги родичів, благодійної та гуманітарної допомоги, виплат і компенсацій, уключаючи виплати з відшкодування шкоди, заподіяної робітникам унаслідок каліцтва, професійного захворювання або іншого ушкодження здоров'я, що пов'язані з виконанням ними трудових обов'язків, жертвам політичних репресій, жертвам нацистських переслідувань, членам їх родин і спадкоємцям, відшкодування за страховими випадками, премій, призів, успадкованих коштів, коштів за договорами дарування, коштів, заощаджених на рахунках, і прибутків за ними;
- виплати на підставі вироків, рішень, ухвал і постанов судових, слідчих та інших правоохоронних органів;
- оплата витрат, пов'язаних із смертю громадян (транспортні витрати і витрати на поховання);
- оплата витрат іноземним судовим, слідчим, арбітражним, нотаріальним та іншим повноважним органам (у тому числі сплата податків, зборів та інших обов'язкових платежів), витрат іноземних адвокатів;
- оплата зборів (мита) за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти права інтелектуальної власності, уключаючи оплату послуг, які надаються патентними відомствами інших країн, і послуг патентних повірених за кордоном;
- оплата за рахунок коштів фізичних осіб витрат на лікування в медичних закладах іншої держави, а також оплата витрат на транспортування хворих;
- оплата за рахунок коштів фізичних осіб витрат на навчання і стажування в навчальних закладах іншої держави, витрат на проведення тестів, іспитів тощо;
- оплата фізичними особами участі в міжнародних симпозиумах, семінарах, конференціях, конгресах, виставках, ярмарках, культурних і спортивних заходах, а також інших міжнародних зустрічах, що відбуваються на територіях іноземних країн;

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

- оплата витрат фізичних осіб на придбання літератури та передплатних видань, що видаються за кордоном;
- оплата витрат, пов'язаних з відрядженням за кордон;
- платежі у зв'язку з прийняттям спадщини;
- перерахування на утримання дипломатичних представництв, консульських установ України за кордоном та іноземних держав в Україні, представництв міжнародних та іноземних організацій, представництв іноземних банків та представництв юридичних осіб, які не займаються підприємницькою діяльністю;
- перекази з оплати авторських гонорарів, премій, призів та інших виплат за використання об'єктів права інтелектуальної власності фізичних осіб;
- оплата фізичними особами послуг за договорами (страховими полісами, свідоцтвами, сертифікатами) страхування життя, укладеними з нерезидентами, за наявності індивідуальної ліцензії Національного банку;
- оплата фізичними особами продукції, робіт, послуг, прав інтелектуальної власності, що набуваються в нерезидентів за кордоном для власного споживання;
- перерахування фізичними особами в разі виїзду за кордон на постійне місце проживання;
- виконання зобов'язань за укладеними договорами з юридичними особами-нерезидентами стосовно відшкодувань витрат, здійснених ними на користь фізичних осіб-резидентів, які тимчасово перебувають за межами України, як оплата праці або інших витрат, пов'язаних з виконанням ними професійних обов'язків;
- на оплату вступних, членських внесків до міжнародних організацій.

Валютними операціями, пов'язаними з рухом капіталу, є такі:

- надання та отримання резидентами фінансових кредитів і позик;
- операції, пов'язані з виконанням зобов'язань за гарантіями, поруками та заставою;
- операції, пов'язані з виконанням зобов'язань за лізингом;
- операції, пов'язані з виконанням зобов'язань за факторингом;
- здійснення прямих інвестицій в Україну;
- здійснення резидентами прямих інвестицій за межі України;
- здійснення портфельних інвестицій в Україну;
- здійснення резидентами портфельних інвестицій за межі України;
- виплата прибутків, доходів та інших коштів, отриманих іноземними інвесторами від прямих інвестицій та розміщених серед нерезидентів цінних паперів українських емітентів;
- операції з цінними паперами;
- розміщення коштів на вкладних (депозитних) рахунках;

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

- операції, пов'язані з експортом та імпортом продукції, робіт, послуг, розрахунки за якими відповідно до договору передбачають відстрочення платежу на строк, який перевищує встановлений законодавством України (комерційний кредит);
- міжнародні перекази за угодами, пов'язаними з накопиченням пенсійних активів;
- інші валютні операції, які не є поточними.

До валютно-обмінних операцій з іноземною валютою і дорожніми та іменними чеками належать:

- купівля у фізичних осіб-резидентів і нерезидентів готівкової іноземної валюти за готівкові гривні;
- продаж фізичним особам-резидентам готівкової іноземної валюти за готівкові гривні;
- зворотний обмін фізичним особам-нерезидентам невикористаних готівкових гривень на готівкову іноземну валюту;
- купівля-продаж дорожніх чеків за готівкову іноземну валюту, а також купівля-продаж дорожніх чеків за готівкові гривні;
- конвертація (обмін) готівкової іноземної валюти однієї іноземної держави на готівкову іноземну валюту іншої іноземної держави;
- прийняття на інкасо банкнот іноземних держав та іменних чеків. Торгівлю іноземною валютою дозволяється здійснювати виключно

Національному банку та суб'єктам ринку (або з такими суб'єктами).

До суб'єктів ринку належать уповноважені банки та уповноважені фінансові установи, тобто банки і фінансові установи, які одержали генеральну ліцензію на здійснення валютних операцій (письмовий дозвіл Національного банку на здійснення операцій з валютними цінностями), що дає їм право на торгівлю іноземною валютою.

Суб'єкти ринку мають право здійснювати:

- ✓ купівлю, продаж іноземної валюти виключно на міжбанківському валютному ринку України;
- ✓ операції з і обміну іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України та/або на міжнародному валютному ринку.

Уповноважені банки, які отримали право відповідно до банківської ліцензії та письмового дозволу Національного банку на здійснення операцій з валютними цінностями (генеральної ліцензії) відкривати кореспондентські рахунки в банках-нерезидентах в іноземній валюті та проводити операції за ними, зобов'язані купувати та продавати іноземну валюту самостійно без посередництва інших уповноважених банків.

За умовами здійснення виділяють:

- ✓ валютна операція на умовах «тод» – валютна операція за договором, умови якого передбачають виконання цієї операції в день укладення договору;

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

- ✓ валютна операція на умовах «том» – валютна операція за договором, умови якого передбачають виконання цієї операції в перший робочий день після дня укладення договору;
- ✓ валютна операція на умовах «спот» – валютна операція за договором, умови якого передбачають виконання цієї операції на другий робочий день після дня укладення договору;
- ✓ валютна операція на умовах «форвард» – валютна операція за договором, умови якого передбачають виконання цієї операції (з поставкою валюти за договором) пізніше ніж на другий робочий день після дня укладення договору;

За умовами укладених угод (контрактів) та спекулятивності характеру валютні операції можна поділити на касові операції, термінові операції, своп та арбітраж (рис. 2.3.1).

Касова операція (угода з негайною поставкою) може здійснюватися на умовах «тод», «том» і «спот».

Курс *spot* відображає, наскільки високо оцінюється національна валюта за межами даної країни в момент проведення операції. Касові операції на умовах спот використовуються не тільки для негайного одержання валюти, але й для страхування валютного ризику, проведення спекулятивних операцій.

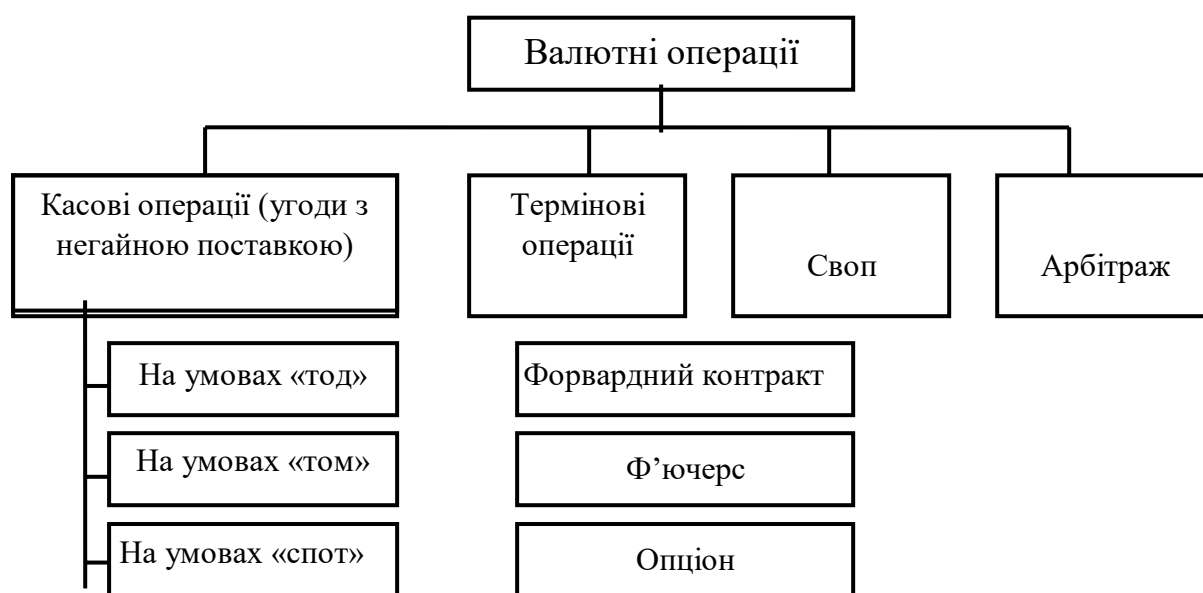

Рис. 2.3.1. Класифікація валютних операцій за умовами укладених угод

Сутність валютної операції спот полягає в купівлі – продажу валюти на умовах її поставки банками - контрагентами на другий робочий день від дня укладання угоди за курсом, зафіксованим у момент її укладання. Строк поставки валюти називається «дата валютування» (value date), тобто це та дата, коли відповідні кошти фактично повинні надійти у розпорядження сторін за угодою. Це дозволяє вчасно

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

документально оформити дані операції і фактично здійснити розрахунки. У дійсності дуже важко гарантувати одночасне одержання валюти партнерами, особливо це стосується розрахунків між країнами, що перебувають у віддалених годинних поясах. Для обмеження потенційного кредитного ризику банк повинен прагнути здійснити свої операції переважно з першокласними банками - партнерами.

Касові операції широко застосовуються на валютних ринках для того, щоб негайно одержати валюту для зовнішньоторговельних розрахунків, і становлять більше 60% від загального обсягу міжбанківського ринку. Касові

операції можуть використовуватися й для одержання додаткового доходу через коливання валютних курсів. Наприклад, імпортер, очікуючи підвищення курсу валюти платежу, прагне швидше оплатити рахунок експортера, а при тенденції до зниження курсу валюти платежу імпортер буде прагнути затримати свій платіж і в такий спосіб дістати курсовий прибуток на різниці валютних курсів.

Термінова торгівля в останні роки є найважливішим сегментом розвитку фінансових ринків. Швидкому розвитку термінових ринків сприяє існуюча мінливість і швидка змінність цін товарів і фінансових інструментів. При характеристиці термінових ринків можна виділити: ринок форвардних контрактів; ринок ф'ючерсів; ринок опціонів.

Форвардні угоди (forward transactions) є одними з перших форм термінового контракту, які виникли як реакція на значну мінливість цін. Історичним прообразом форвардної торгівлі служили операції з купівлі бавовни у XVIII – XIX сторіччях на Ліверпульській бавовняній біржі, за якими обмовлялися майбутня ціна, кількість товару й дата поставки.

Сьогодні операції форвард укладаються в першу чергу у міжбанківській торгівлі іноземною валютою. Форвардний контракт – це угода між двома сторонами про майбутню поставку предмета контракту, що укладено поза біржею. Форвардний контракт – це тверда угода, тобто угода, обов'язкова для виконання. Предметом угоди можуть виступати не тільки валюта, але й інші активи, наприклад, товари, акції, облігації і т.п. Форвардний контракт укладається, як правило, з метою здійснення реального продажу або покупки відповідного активу, у тому числі з метою страхування постачальника або покупця від можливої несприятливої зміни цін.

Форвардна угода із продажу (покупки) валюти включає наступні умови:

- курс угоди фіксується у момент її укладання;
- передача валюти здійснюється через певний період, найпоширенішими строками для такого роду угод є 1, 2, 3, 6 місяців, але не більше ніж 1 календарний рік;
- у момент укладання угоди ніякі завдатки або інші суми звичайно не переказуються.

Особливість форвардного ринку полягає у тому, що не існує стандартизації форвардних контрактів. Найчастіше вони не є самостійним

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

предметом торгівлі, учасники ринку використовують форвардні операції для страхування від зміни валютного курсу.

Уповноважені банки України та резиденти-суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мають право здійснювати валютні операції на умовах «форвард» для хеджування ризиків зміни курсу іноземної валюти щодо іншої іноземної валюти за умови, що обидві валюти є іноземними валютами 1-ї групи [Класифікатора](#). Ці операції здійснюються в межах лімітів відкритої валютної позиції уповноваженого банку.

Також уповноважені банки та резиденти-суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мають право на міжбанківському валютному ринку України здійснювати валютні операції за гривні з іноземною валютою 1-ї групи [Класифікатора](#) на умовах «форвард» для хеджування ризиків зміни курсу іноземної валюти щодо гривні. Ці операції здійснюються в межах лімітів відкритої валютної позиції уповноваженого банку за умови, що довга (коротка) позиція банку за такими операціями становить не більше 10% регулятивного капіталу банку.

Ф'ючерсний контракт – це юридично обґрунтована угода між двома сторонами про поставку або одержання того або іншого товару певного обсягу і якості по заздалегідь погодженій ціні в певний момент або певний ряд моментів у майбутньому.

Фінансовий ф'ючерс – це угода про покупку або продаж того або іншого фінансового документа по заздалегідь погодженій ціні протягом певного місяця в майбутньому (у певний день цього місяця).

У ринку фінансових ф'ючерсів є ряд характеристик, що відрізняють його від інших сегментів фінансового ринку:

- фінансові ф'ючерси торгуються тільки централізовано на біржах з дотриманням певних правил, за допомогою відкритої пропозиції цін голосом;
- контракти сильно стандартизовані, торгівля здійснюється на строго певні інструменти з поставкою в строго певні місяці;
- поставка фінансових інструментів здійснюється через розрахункову палату, що гарантує виконання зобов'язань за контрактами всіма сторонами;
- реальної поставки фінансових інструментів по фінансових ф'ючерсах, як правило, не відбувається;
- якщо ліквідність ринку того або іншого ф'ючерса мала, то ф'ючерс перестає існувати;
- витрати на здійснення торгівлі ф'ючерсами відносно невеликі.

Ці ж характеристики відрізняють ринок ф'ючерсних контрактів від міжбанківського ринку форвардних контрактів. На форвардному ринку не існує централізованих правил і місць ведення торгівлі. Умови контракту обмовляються

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

сторонами у кожному конкретному випадку, і не існує ніяких зовнішніх гарантій виконання угоди сторонами. На ф'ючерсному ринку всі ціни

«прозорі» – вони легко доступні будь-якій стороні. На форвардному ринку ціни «невидимі» для третіх сторін. І нарешті, якщо за ф'ючерсними контрактами розрахунки по поточних прибутках і збиткам по позиції робляться щодня (що буде розглянуто нижче), то за форвардними угодами всі розрахунки здійснюються наприкінці терміну дії контракту.

Ринок ф'ючерсних контрактів служить для двох основних цілей:

По-перше, він дозволяє інвесторам страхувати себе від несприятливої зміни цін на ринку спот у майбутньому (операції хеджерів);

По-друге, він дозволяє спекулянтам відкривати позиції на більші суми під незначне забезпечення. Ніж сильніше коливаються ціни на фінансовий інструмент, що лежить в основі ф'ючерсного контракту, тим більше обсяг попиту на ці ф'ючерси з боку хеджерів. Таким чином, можна сказати, що розвиток ринків ф'ючерсних контрактів було обумовлено сильними коливаннями цін на ті або інші фінансові інструменти на ринку спот.

Одним із видів термінових угод є опціони

Опціон – це двохсторонній договір про передачу прав (для покупця) і обов'язків (для продавця) купити або продати певний актив за фіксованим курсом у заздалегідь погоджену дату або протягом погодженого періоду часу. Опціонні угоди з різними товарами виникли досить давно. Відомо, що зображення цибулини тюльпана на Європейській опціонній біржі в Амстердамі є нагадуванням про те, що опціонні угоди з тюльпанами ще в XVII сторіччі поклали початок ринку опціонів. Поряд з товарними опціонними угодами розвивалася торгівля опціонами із цінними паперами, наприклад, акціями Ост-Індської компанії. Опціонні угоди того періоду носили більшою мірою спекулятивний характер. Ринок валютних опціонів одержав широкий розвиток у середині 70-х р. XX сторіччя, після введення в більшості країн замість фіксованих валютних курсів плаваючих (з березня 1973 р.).

Валютний опціон – це контракт, що дає право (але не зобов'язання) одному з учасників угоди купити або продати певну кількість іноземної валюти за фіксованою ціною (страйковою ціною або ціною виконання опціону) протягом деякого періоду часу, у той час як інший учасник за грошову премію зобов'язується при необхідності забезпечити реалізацію цього права, будучи готовим продати або купити іноземну валюту по певній договірній ціні. Опціон має чинність до заздалегідь установленної дати, що називається датою завершення опціону або датою експірації, після якої опціон не може бути використаний.

Найбільше часто укладаються опціони двох основних типів: опціон на покупку – опціон кол і опціон на продаж – опціон пут.

Покупець опціону кол має право, але не обов'язок, купити валюту протягом деякого періоду часу за фіксованою ціною.

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

Продавець опціону кол зобов'язаний продати дану кількість валюти за фіксованою ціною у випадку, якщо опціон буде виконаний, тобто якщо покупець не відмовиться від свого права.

Покупець опціону пут має право, але не обов'язок, продажу інвестиційного інструмента протягом деякого строку за фіксованою ціною. Продавець опціону пут зобов'язаний купити дану кількість валюти за базисною ціною у випадку виконання опціону.

Поряд із двома основними видами опціонів існує подвійний опціон – опціон пут-кол, або опціон «стелаж». За умовами цього опціону у його покупця є право або купити, або продати валюту (але не купити й продати одночасно) за фіксованою ціною.

Для того щоб сторона опціонного контракту, що бере на себе зобов'язання, його виконала, сторона, що володіє правом, виплачує грошову премію. Премія – це ціна опціонного контракту. Збитки покупця і його ризик обмежені розмірами премії, а ризик продавця знижується на величину отриманої премії.

Опціон має свій курс. Опціонний курс – це ціна, за якою можна купити (кол) або продати (пут) об'єкт опціонної угоди, тобто валюту. Опціонний курс називається ціною страйк.

На відміну від іншого виду термінової угоди – форварда опціонний контракт не є обов'язковим для виконання, його власник може вибирати один із трьох варіантів дій: виконати опціонний контракт без виконання або продати його іншій особі до закінчення терміну опціону. Цінність опціону складається у готовності покупця платити за нього. Премія (ціна опціону) – це сума, що інвестори згодні платити при продажі й при покупці опціону.

Своп (SWAP) – один з найпоширеніших фінансових інструментів, використовуваних банками й корпораціями для керування своїми активами й пасивами. Так само, як форвардні угоди, ф'ючерси й опціони, свопи дозволяють, по-перше, страхувати процентні ризики, тобто зменшити можливі збитки у результаті несприятливих змін економічного середовища, і, по-друге, одержувати додаткові доходи, приймаючи на себе процентний ризик, співвідносний з очікуваним прибутком. Своп дозволяє учасникові грошового ринку помінятися зі своїм партнером характеристиками грошового потоку.

Під характеристиками грошового потоку розуміються

- тип процентних ставок (фіксовані або плаваючі);
- рівень процентних ставок;
- періодичність платежів, а у випадку валютного свопу ще й валюта платежу;
- курс перерахування.

З погляду здійснюваних угод операції своп можна визначити як велику групу фінансових операцій, у процесі яких контрагенти одночасно здобувають і уступають

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

права на грошові потоки, що розрізняються в кодї валют, базисї розрахунку процентної ставки й інших показників.

Арбітраж, як явище, існує вже багато десятирїч, і заснований на існуванні різниці в цінах на різних секторах фїнансового ринку. Під арбітражем у валютних операціях розуміється операція по купівлі – продажу валюти з метою одержання прибутку. Дїяльність фахівцїв, що займаються арбітражними операціями, арбітражерів, спрямована на одержання прибутку, однак вона має й соціальну значимість. Вона полягає у тїм, що арбітражер при майже

нульовому ризику за рахунок тимчасового порушення рївноваги валютних курсів на наявному й терміновому ринках дістає прибуток і, в остаточному підсумку, сприяє встановленню нових рївнів цїн і їхньому вирівнюванню.

Арбітражні операції шляхом продажу фондів за більш високою ціною там, де вони переоцінені, для того, щоб купити їх за більш низькою ціною там, де вони недооцінені, приносять прибуток. У цьому полягає найважливіша відмінність арбітражних операцій від спекуляцій, цїль яких складається тїльки в одержанні максимального прибутку. Арбітражні операції можуть бути використані для негайного або майбутнього одержання ефекту. Прикладом є готівковий «портфельний арбітраж», що складається в обміні одних активів, що втримуються в певному банківському портфелї, на, інші більш дохідні або більш надійні. Терміновий арбітраж з фіксованою датою поставки припускає продаж активів на основі терміновості й покупку інших за тою ж ціною розраховуючи на те, що ціна на перші активи впаде, а на інші виросте.

Існують різні схеми, що відображають структуру арбітражних операцій на фїнансових ринках. З погляду видїлення об'єкта арбітражної операції можна видїлити:

- валютний арбітраж (покупка валюти з одночасним продажем її з метою одержання прибутку від різниці валютних курсів);
- процентний арбітраж (операції, пов'язані з переміщенням ресурсів від однієї валюти до іншої заради поліпшення позичкових умов або умов кредитування).

Метою арбітражу в цьому випадку є одержання прибутку за рахунок різниці процентних ставок по різних валютах. Товарний арбітраж (пов'язаний з купівлею - продажем різних товарів як з метою одержання прибутку, так і з метою страхування від ризику зміни цїн шляхом укладання форвардних угод, що включають валютний елемент).

Слід зазначити, що суб'єкти валютного ринку не мають права проводити операції з валютними деривативами, які засвідчують право та/або зобов'язання купити, продати та/або обміняти іноземну валюту на визначених у цьому документі умовах у майбутньому. Крім того, суб'єкти ринку не мають права здійснювати обмін іноземної валюти 1-ї групи [Класифікатора](#) на іноземну валюту 3-ї групи Класифікатора та навпаки.

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

За своїм змістом всі валютні операції, здійснювані на території України, поділяються на:

- операції, пов'язані з переходом права власності й інших прав на валютні цінності;
- увезення і пересилання в/з України валютних цінностей (іноземної валюти, цінних паперів, дорогоцінних металів, природних дорогоцінних каменів, облігацій внутрішньої державної позики);
- здійснення міжнародних грошових переказів.

За порядком здійснення валютні операції поділяються на поточні валютні операції й операції, пов'язані з рухом капіталу.

Порядок здійснення валютних операцій *юридичними особами - резидентами* наступний. Резиденти здійснюють поточні валютні операції без обмежень, а операції, пов'язані з рухом капіталу, – у порядку, встановленому Національним банком України. Здійснювати розрахунки у валюті між резидентами за продані товари не дозволяється, за винятком випадків, дозволених Національним банком України. Розрахунки між резидентами й нерезидентами можуть провадитися як у валюті, так і у гривнях. Валютний виторг юридичних осіб - резидентів від зовнішньоекономічної діяльності підлягає обов'язковому зарахуванню на їхні рахунки в уповноважених банках України.

Порядок здійснення валютних операцій *громадянами-резидентами* наступний: увезення, переказ, пересилання через кордон в Україну іноземної валюти й інших валютних цінностей громадянами-резидентами з дотриманням митних правил не обмежуються; кошти громадян-резидентів в іноземній валюті підлягають вільному зарахуванню на валютні рахунки в уповноважених банках; кошти в іноземній валюті, включаючи, ті що перебувають на рахунках громадян-резидентів в уповноважених банках, можуть бути продані ними за гривні уповноваженому банку, переказані або перевезені з України з дотриманням митних правил при виїзді власника рахунку за кордон; допускається на період перебування громадян-резидентів за кордоном відкриття ними валютних рахунків і вкладів в іноземній валюті за кордоном.

Угоди з валютними цінностями *між громадянами-резидентами, а також громадянами-резидентами й громадянами-нерезидентами* на території України заборонені, за винятком випадків: купівлі-продажу валютних коштів громадянами-резидентами на внутрішньому валютному ринку України через уповноважені банки; передачі в дарунок валютних цінностей державі, фондам, організаціям на благодійні цілі; дарування валюти чоловікові, жінці й близьким родичам; заповіту валютних цінностей і одержання їх за правом спадкування; придбання, продажу й обміну з метою колекціонування одиничних іноземних грошових знаків і монет, у тому числі з дорогоцінних металів, у порядку, встановленому чинним законодавством.

Порядок здійснення валютних операцій на території України нерезидентами (юридичними особами й громадянами) полягає в наступному. Нерезиденти можуть

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

безперешкодно ввозити, переказувати й пересилати через кордон в Україну, а також вивозити, переказувати й пересилати за кордон валютні цінності, якщо зазначені валютні цінності були раніше завезені, переказані й переслані в Україну через кордон або придбані на території України на законній підставі.

2.4. Порядок ліцензування валютних операцій

Ліцензія це документ державного зразка, який засвідчує право суб'єкта господарювання-ліцензіата на провадження зазначеного в ньому виду господарської діяльності протягом визначеного строку за умови виконання ліцензійних умов.¹

Валютні операції, які підпадають під режим ліцензування, відповідно до ст. 5 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», здійснюються на основі індивідуальних та генеральних ліцензій Національного банку України.²

Індивідуальні ліцензії видаються резидентам і нерезидентам на здійснення разової валютної операції на період, необхідний для здійснення такої операції. Індивідуальної ліцензії потребують такі операції:

¹ Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18-22. – Ст. 144.

² Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 № 15-93 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 17. – Ст. 184.

а) вивезення, переказування і пересилання за межі України валютних цінностей, за винятком:

- вивезення, переказування і пересилання за межі України фізичними особами - резидентами іноземної валюти на суму, що визначається Національним банком України;
- вивезення, переказування і пересилання за межі України фізичними особами - резидентами і нерезидентами іноземної валюти, яка була раніше ввезена ними в Україну на законних підставах;
- платежів у іноземній валюті, що здійснюються резидентами за межі України на виконання зобов'язань у цій валюті перед нерезидентами щодо оплати продукції, послуг, робіт, прав інтелектуальної власності та інших майнових прав, за винятком оплати валютних цінностей та за договорами (страховими полісами, свідоцтвами, сертифікатами) страхування життя;
- платежів у іноземній валюті за межі України у вигляді процентів за кредити, доходу (прибутку) від іноземних інвестицій;
- вивезення за межі України іноземної інвестиції в іноземній валюті, раніше здійсненої на території України, в разі припинення інвестиційної діяльності;

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

– платежів у іноземній валюті за межі України у вигляді плати за послуги з аеронавігаційного обслуговування повітряних суден, що справляється Європейською організацією з безпеки аеронавігації (Євроконтроль) відповідно до Багатосторонньої угоди про сплату маршрутних зборів, вчиненої в м. Брюсселі 12 лютого 1981 року, та інших міжнародних договорів;

б) ввезення, переказування, пересилання в Україну валюти України, за винятком сум, що були вивезені, переказані, переслані на законних підставах за кордон і можуть бути вільно ввезені, переслані, переказані назад в Україну;

в) надання і одержання резидентами кредитів в іноземній валюті, якщо терміни і суми таких кредитів перевищують встановлені законодавством межі;

г) використання іноземної валюти на території України як засобу платежу або як застави;

д) розміщення валютних цінностей на рахунках і у вкладах за межами України, за винятком:

- відкриття фізичними особами - резидентами рахунків у іноземній валюті на час їх перебування за кордоном;
- відкриття кореспондентських рахунків уповноваженими банками;
- відкриття рахунків у іноземній валюті резидентами;

е) здійснення інвестицій за кордон, у тому числі шляхом придбання цінних паперів, за винятком цінних паперів або інших корпоративних прав, отриманих фізичними особами - резидентами як дарунок або у спадщину.

Одержання індивідуальної ліцензії однією із сторін валютної операції означає також дозвіл на її здійснення іншою стороною або третьою особою, яка має відношення до цієї операції, якщо інше не передбачено умовами індивідуальної ліцензії.

Генеральні ліцензії видаються банкам та іншим фінансовим установам України, національному оператору поштового зв'язку на здійснення валютних операцій, що не потребують індивідуальної ліцензії, на весь період дії режиму валютного регулювання.

Відповідно до п. 5.3 Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій, затвердженого Постановою Правління Національного банку України № 275 від 17 липня 2001 року, генеральні ліцензії оформлюються у вигляді письмового дозволу Національного банку України на здійснення операцій з валютними цінностями.¹

Уповноважені банки та інші фінансові установи, національний оператор поштового зв'язку, що одержали генеральну ліцензію Національного банку України на здійснення операцій, пов'язаних з торгівлею іноземною валютою, мають право відкривати на території України пункти обміну іноземних валют, у тому числі на підставі агентських угод з іншими юридичними особами - резидентами.

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

Видача генеральної ліцензії (письмового дозволу) на виконання операцій з валютними цінностями здійснюється на підставі попередньо отриманої банківської ліцензії, яка надає право на загальну банківську діяльність.¹

За наявності банківської ліцензії та за умови отримання письмового дозволу Національного банку банки мають право здійснювати такі операції з валютними цінностями:

- а) неторговельні операції з валютними цінностями;
- б) ведення рахунків клієнтів (резидентів та нерезидентів) в іноземній валюті та клієнтів-нерезидентів у грошовій одиниці України;
- в) ведення кореспондентських рахунків банків (резидентів і нерезидентів) в іноземній валюті;
- г) ведення кореспондентських рахунків банків (нерезидентів) у грошовій одиниці України;
- г) відкриття кореспондентських рахунків в уповноважених банках України в іноземній валюті та здійснення операцій за ними;
- д) відкриття кореспондентських рахунків у банках (нерезидентах) в іноземній валюті та здійснення операцій за ними;
- е) залучення та розміщення іноземної валюти на валютному ринку України;
- є) залучення та розміщення іноземної валюти на міжнародних ринках;
- ж) операції з банківськими металами на валютному ринку України;
- з) операції з банківськими металами на міжнародних ринках;
- и) інші операції з валютними цінностями на міжнародних ринках.

Письмовий дозвіл видається банку за таких умов:

- а) наявність банківської ліцензії;
- б) рівень регулятивного капіталу банку відповідає вимогам Національного банку, що підтверджується незалежним аудитором;
- в) банк не є об'єктом застосування заходів впливу:
 - протягом усього періоду діяльності – для банків, які отримали банківську ліцензію менше ніж за шість місяців до часу звернення до Національного банку з клопотанням про видачу письмового дозволу;
 - протягом шести місяців, що передують зверненню банку до Національного банку з клопотанням про видачу письмового дозволу
 - для банків, які здійснюють банківську діяльність на підставі банківської ліцензії більше ніж шість місяців;
- г) банк подав план (бізнес-план) щодо операцій з валютними цінностями і цей план схвалено Національним банком. Процедура схвалення плану (бізнес-плану) вважається виконаною у разі відсутності зауважень з боку Національного банку при прийнятті відповідного рішення про видачу банку письмового дозволу на здійснення операцій;

г) банк має достатні фінансові можливості для здійснення такої діяльності;

д) наявність підрозділів, які виконуватимуть відповідні операції згідно з поданим банком планом (бізнес-планом), служби внутрішнього аудиту, а також підрозділу з питань аналізу та управління ризиками, що має відповідати за встановлення лімітів щодо операцій з валютними цінностями, лімітів ризиків контрапартнерів, країн контрапартнерів, структури балансу відповідно до рішень правління (ради директорів) з питань політики щодо ризикованості та прибутковості діяльності банку;

е) наявність керівників підрозділів банку, кандидатури яких відповідають кваліфікаційним та спеціальним вимогам (Додаток 3).

Кандидати на посади керівників служб внутрішнього аудиту банків обов'язково проходять співбесіду та погодження на засіданні Комісії з питань нагляду та регулювання діяльності банків Національного банку (далі – Комісія Національного банку) або Комісії з питань нагляду та регулювання діяльності банків при територіальному управлінні Національного банку (далі – Комісія при територіальному управлінні Національного банку) за умов, визначених Комісією Національного банку. Результати співбесіди враховуються при вирішенні питання про видачу банку письмового дозволу.

З метою визначення професійної придатності та ділової репутації керівників інших підрозділів та заступників головного бухгалтера в разі потреби з ними також може бути проведена співбесіда;

є) наявність комітетів, а саме: кредитного, тарифного, з питань управління активами і пасивами та відповідних положень про них, що відповідають вимогам чинного законодавства України;

ж) наявність відповідних внутрішніх положень банку, що регулюють політику управління активами і пасивами, кредитну, інвестиційну, облікову політику банку та проведення ним валютної діяльності, що відповідають вимогам чинного законодавства України.

Таблиця 2.4.1

Спеціальні вимоги щодо отримання письмового дозволу на здійснення операцій з валютними цінностями

Операції з валютними цінностями	Спеціальні вимоги до банків
1. Неторговельні операції з валютними цінностями	а) розмір регулятивного капіталу банку становить не менше ніж еквівалент 2 млн. євро – для місцевого кооперативного банку, 5 млн. євро – для

<p>2. Ведення рахунків (резидентів та нерезидентів) іноземній валюті та клієнтів-нерезидентів у грошовій одиниці України</p>	<p>Ведення банку, який здійснює свою діяльність на території однієї області, 8 млн. євро – для банку, який здійснює свою діяльність на території всієї України;</p> <p>б) наявність фахівців відповідної кваліфікації</p>
<p>3. Ведення кореспондентських рахунків (резидентів та нерезидентів) іноземній валюті</p>	<p>а) наявність письмового дозволу на здійснення операцій з валютними цінностями в частині відкриття кореспондентських рахунків в уповноважених банках України в іноземній валюті та здійснення операцій за ними;</p> <p>б) розмір регулятивного капіталу банку становить не менше ніж еквівалент 8 млн. євро.</p>
<p>4. Ведення кореспондентських рахунків (нерезидентів) у грошовій одиниці України</p>	<p>а) розмір регулятивного капіталу банку становить не менше ніж еквівалент 8 млн. євро.</p>
<p>5. Відкриття кореспондентських рахунків уповноважених банках України в іноземній валюті та здійснення операцій за ними</p>	<p>а) розмір регулятивного капіталу банку становить не менше ніж еквівалент 2 млн. євро для місцевого кооперативного банку та не менше ніж еквівалент 5 млн. євро для іншого банку;</p> <p>б) є письмове підтвердження одного банку (резидента) про згоду на відкриття коррахунку в іноземній валюті.</p>

<p>6. Відкриття кореспондентських рахунків у банках (нерезидентах) іноземній валюті та здійснення операцій за ними</p>	<p>а) розмір регулятивного капіталу банку становить не менше ніж еквівалент 8 млн. євро;</p> <p>б) письмове підтвердження банку-нерезидента, який має рейтинг не нижче ніж «інвестиційний клас» (крім країн СНД), про згоду на відкриття в нього кореспондентського рахунку;</p> <p>в) підключення до електронної міжнародної системи платежів в іноземній валюті (S.W.I.F.T. тощо) та відповідність технічного стану та організації охорони приміщення, в якому розміщується технічне обладнання цієї системи, вимогам нормативно-правових актів Національного банку.</p>
<p>7. Залучення та розміщення іноземної валюти на валютному ринку України</p>	<p>а) розмір регулятивного капіталу банку становить не менше ніж еквівалент 2 млн. євро - для місцевого кооперативного банку, 5 млн. євро - для банку, який здійснює свою діяльність на території однієї області,</p> <p>8 млн. євро - для банку, який здійснює свою діяльність на території всієї України. Місцеві кооперативні банки не мають права здійснювати</p>
	<p>операції із залучення та розміщення іноземної валюти на міжбанківському ринку (крім операцій з центральним кооперативним банком).</p>

<p>8. Залучення та розміщення іноземної валюти на міжнародних ринках</p>	<p>а) наявність письмового дозволу на здійснення операцій з валютними цінностями в частині відкриття кореспондентських рахунків у банках (нерезидентах) в іноземній валюті та здійснення операцій за ними;</p> <p>б) розмір регулятивного капіталу банку становить не менше ніж еквівалент 10 млн. євро;</p> <p>в) підключення до міжнародних інформаційних систем типу REUTERS, DOW JONES TELERETE, BLOOMBERG тощо (ця вимога не поширюється на банки, які здійснюють свою діяльність на території однієї області та мають регулятивний капітал у розмірі не менше ніж еквівалент 3 млн. євро).</p>
<p>9. Операції з банківськими металами на валютному ринку України</p>	<p>а) наявність письмового дозволу на здійснення операцій з валютними цінностями в частині відкриття кореспондентських рахунків в уповноважених банках України в іноземній валюті та здійснення операцій за ними;</p> <p>б) строк роботи банку не менше ніж два роки;</p> <p>в) розмір регулятивного капіталу банку становить не менше ніж еквівалент 8 млн. євро;</p> <p>г) наявність експерта, підготовленого відповідно до вимог чинного законодавства України.</p>
<p>10. Операції з банківськими металами на міжнародних ринках</p>	<p>а) наявність письмового дозволу на здійснення операцій з валютними цінностями в частині здійснення інших операцій з валютними цінностями на міжнародних ринках;</p> <p>б) строк роботи банку з банківськими металами на валютному ринку України не менше ніж один рік;</p>

	<p>в) розмір регулятивного капіталу банку становить не менше ніж еквівалент 10 млн. євро; г) наявність експерта, підготовленого відповідно до вимог чинного законодавства України.</p>
<p>11. Інші операції з валютними цінностями на міжнародних ринках.</p>	<p>а) наявність письмового дозволу на здійснення операцій з валютними цінностями в частині відкриття кореспондентських рахунків у банках (нерезидентах) в іноземній валюті та здійснення операцій за ними;</p> <p>б) строк роботи банку не менше ніж три роки (вимоги щодо строку роботи не поширюються на банки, у яких банки-нерезиденти з рейтингом не нижче ніж «інвестиційний клас»¹ мають істотну участь - більше 50 відсотків статутного капіталу чи права голосу придбаних акцій (паїв) в органах управління банку, у частині здійснення інших операцій з валютними цінностями з материнським банком у грошовій одиниці країни його місцезнаходження);</p> <p>в) розмір регулятивного капіталу банку становить не менше ніж еквівалент 10 млн. євро;</p> <p>г) підключення до міжнародних інформаційних систем типу REUTERS, DOW JONES TELERETE, BLOOMBERG тощо;</p> <p>г) обладнання спеціального операційного залу (дилерської кімнати, бек-офісу, приміщення</p>

	<p>міжнародних телекомунікаційних систем) з організацією охорони і системою допуску, що відповідають вимогам нормативно-правових актів Національного банку).</p>
--	--

¹ Інвестиційний клас – кредитний рейтинг, підтверджений у бюлетені однієї з провідних світових рейтингових компаній (Fitch IBCA, Standard & Poor's, Moody's тощо).

Письмовий дозвіл на здійснення операцій з валютними цінностями є генеральною ліцензією на здійснення валютних операцій згідно з Декретом Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.93 за № 15-93 та може видаватися за умови дотримання банком відповідних спеціальних вимог щодо одного чи кількох напрямів діяльності (Таблиця 2.4.1).

Банк для отримання письмового дозволу подає до територіального управління за його місцезнаходженням (Департаменту реєстрації та ліцензування банків) такі документи:

- клопотання банку про видачу письмового дозволу за підписом голови правління банку;
- висновок незалежного аудитора про підтвердження відповідності рівня регулятивного капіталу банку встановленим вимогам Національного банку в складі позитивного висновку про діяльність банку за звітний рік або окремих висновок, що підтверджує відповідність рівня регулятивного капіталу банку встановленим вимогам Національного банку на дату прийняття уповноваженим органом банку рішення про отримання письмового дозволу;
- план (бізнес-план);
- відомості про забезпеченість банку належним банківським обладнанням, комп'ютерною технікою, програмним забезпеченням та комунікаційними засобами, що відповідають вимогам Національного банку, потрібним для здійснення операцій;
- інформацію про керівників підрозділів та окремих спеціалістів, засвідчену відповідним підрозділом банку, який займається кадровими питаннями;
- копію рішення Комісії Національного банку або Комісії при територіальному управлінні Національного банку про погодження кандидатури на посаду керівника служби внутрішнього аудиту банку;

- опис та дані про управлінську та організаційну структуру підрозділів банку, які здійснюватимуть операції, їх підпорядкованість, порядок прийняття рішень;
- відповідні внутрішні положення банку, що регулюють виконання ним операцій, право на здійснення яких надає йому письмовий дозвіл Національного банку. Внутрішні положення про службу внутрішнього аудиту, кредитний комітет, комітет з питань управління активами та пасивами, тарифний комітет, та підрозділ аналізу та управління ризиками. У разі внесення змін до внутрішніх положень, які надавалися банком при отриманні письмового дозволу, змінені положення банк має подавати до територіального управління за його місцезнаходженням та до Департаменту реєстрації та ліцензування банків в двотижневий строк з дня внесення змін до них.

При отриманні від банку пакета документів та визначеної інформації територіальне управління розглядає їх та перевіряє наявність усіх документів.

У разі відсутності хоча б одного з документів територіальне управління протягом трьох днів із часу отримання документів повинно повернути банку пакет документів із супровідним листом з обґрунтуванням причин його повернення.

Протягом 10 робочих днів з дня отримання повного пакета документів територіальне управління розглядає його щодо дотримання банком визначених умов, перевіряє достовірність інформації, викладеної у поданих документах.

За результатами розгляду пакета документів територіальне управління готує висновок про дотримання банком встановлених вимог, готовність банку до здійснення операцій, зазначених у плані (бізнес-плані), а також обґрунтовані пропозиції щодо можливості видачі банку письмового дозволу.

За якість, достовірність викладеної у висновку інформації та її відповідність вимогам нормативно-правових актів Національного банку, своєчасність його підготовки персональну відповідальність несе керівник територіального управління.

У разі позитивного рішення після розгляду пакета документів банку на отримання письмового дозволу, але не пізніше двотижневого строку з дня його отримання територіальне управління разом із своїм висновком та клопотанням банку надсилає пакет документів поштою Департаменту реєстрації та ліцензування банків Національного банку.

У разі негативного рішення територіальне управління надсилає банку письмову відмову із зазначенням причин та повертає пакет документів.

Департамент реєстрації та ліцензування банків Національного банку розглядає отримані документи банку та висновок територіального управління щодо їх відповідності вимогам чинних законодавчих актів України та нормативно-правових актів Національного банку.

У разі потреби подані документи розглядаються іншими структурними підрозділами Національного банку, які в межах своєї компетенції подають

Департаменту реєстрації та ліцензування банків свої висновки та пропозиції про можливість видачі банку письмового дозволу на здійснення операцій з валютними цінностями.

Департамент реєстрації та ліцензування банків Національного банку готує висновок про можливість видачі банку письмового дозволу і подає проект відповідного рішення на розгляд Комісії Національного банку.

Рішення про видачу письмового дозволу чи про відмову в його наданні приймає Комісія Національного банку протягом одного місяця з дня отримання повного пакета документів.

Якщо на момент звернення банку до Національного банку з клопотанням про видачу письмового дозволу або розширення переліку операцій у ньому, або під час розгляду Національним банком наданих банком відповідних документів Національним банком розглядається питання про застосування до цього банку заходів впливу, то Національний банк може відкласти вирішення питання про видачу письмового дозволу або розширення переліку операцій у ньому до часу прийняття рішення щодо застосування/незастосування до банку заходів впливу. У разі прийняття рішення про видачу письмового дозволу Департамент реєстрації та ліцензування банків надсилає територіальному управлінню за місцезнаходженням банку відповідним чином оформлений письмовий дозвіл із супровідним листом для видачі

представнику банку. Письмовий дозвіл видається голові правління банку або уповноваженому представнику банку на підставі належним чином оформленої довіреності та за наявності копій платіжних доручень, що підтверджують оплату за видачу письмового дозволу і за бланк письмового дозволу.

Національний банк може відмовити банку у видачі письмового дозволу, якщо за результатами розгляду поданого пакета документів встановлено, що надано недостовірну або неповну інформацію, або якщо банк не виконав відповідних умов.

Про відмову у видачі письмового дозволу Національний банк України повідомляє банк у письмовій формі із зазначенням причин відмови протягом одного місяця з дня отримання повного пакета документів.

Письмовий дозвіл оформлюється на спеціальному бланку, підписуються заступником Голови Національного банку, який за розподілом функціональних обов'язків здійснює загальне керівництво Департаментом реєстрації та ліцензування банків, і засвідчується відбитком гербової печатки.

Письмовий дозвіл набирає чинності з дня прийняття Комісією Національного банку відповідного рішення.

Письмовий дозвіл також як і банківська ліцензія та ліцензії на виконання окремих операцій не може передаватися третім особам.

Банки мають право надавати письмовий дозвіл своїм філіям на здійснення валютних операцій у межах отриманих банківських ліцензій, письмових дозволів та згідно з п. 12.1 Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих

операцій, за винятком операцій, для здійснення яких у філій немає технічних можливостей або які філії не мають права здійснювати відповідно до вимог чинних законодавчих актів України та нормативно-правових актів Національного банку України.¹

Такий письмовий дозвіл має бути виписаний на підставі рішення ради та правління банку на бланку банку, підписаний головою правління банку або його заступником і засвідчений відбитком печатки банку. У дозволі мають зазначатися реквізити банківської ліцензії та письмового дозволу, на підставі яких здійснює свою діяльність банк. Використання факсиміле при здійсненні підпису не дозволяється.

¹ Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 № 374 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1601.

якщо банк вважає за потрібне надати письмовий дозвіл філії на здійснення валютної операції з обмеженням, то назва цієї операції в письмовому дозволі має відповідати повній її назві, а назва частини операції, на здійснення якої банк надає філії письмовий дозвіл, має зазначатися як доповнення або продовження її назви.

Банк протягом трьох робочих днів з дня прийняття правлінням банку рішення про надання філії письмового дозволу на здійснення валютних операцій подає територіальному управлінню за місцезнаходженням філії пакет документів для розгляду питання про погодження дозволу, який має містити три оригінали письмового дозволу, клопотання про погодження, копію письмового дозволу банку, копії документів на право власності на приміщення філії або договору оренди приміщення.

Територіальне управління за місцезнаходженням філії протягом 10 робочих днів з дня отримання пакета документів, перевіряє можливості філії для здійснення нею операцій і погоджує письмовий дозвіл шляхом засвідчення оригіналу письмового дозволу підписом керівника територіального управління та відбитком печатки територіального управління.

У правому верхньому куті першої сторінки письмового дозволу проставляється гриф:

«Погоджено Начальник Управління
Національного банку України в/у області
_____ (прізвище, ініціали)
«_____» _____ 200_ рік»

Оплата за погодження дозволу здійснюється у розмірі, установленому нормативно-правовими актами Національного банку.

Територіальне управління за місцезнаходженням філії протягом п'яти робочих днів направляє до територіального управління за місцезнаходженням

банку - юридичної особи висновок про погодження письмового дозволу філії на здійснення операцій.

Філія банку має право розпочати здійснення валютних операцій, які зазначені у письмовому дозволі, з дати погодження письмового дозволу на їх здійснення, виданого банком, з територіальним управлінням за місцезнаходженням філії.

Унесення банком змін у письмовий дозвіл філії (розширення або обмеження) здійснюється шляхом відкликання попереднього та надання нового письмового дозволу і його погодження територіальним управлінням за місцезнаходженням філії.

Порядок і терміни видачі ліцензій, перелік документів, необхідних для одержання ліцензій, а також підстави для відмови у видачі ліцензій визначаються Національним банком України.

Відмова у видачі Національним банком України ліцензії може бути оскаржена в судовому порядку.

2.5. Порядок отримання індивідуальних ліцензій на використання іноземної валюти як засобу платежу та застави

Статтею 5 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» використання іноземної валюти на території України як засобу платежу або як застави віднесено до переліку операцій, які можуть здійснюватися тільки після отримання **індивідуальної ліцензії НБУ** на здійснення разової валютної операції.¹

На сьогодні чинним законодавством України поняття «використання іноземної валюти на території України як застави» не визначено, а роз'яснення цього поняття надане у постанові Пленуму Верховного Суду України від 18 квітня 1997 р. № 5 «Про практику застосування судами законодавства щодо порушення правил про валютні операції». Так Пленум визначив, що **використання валютних цінностей як застави** полягає в їх передачі та прийнятті в рахунок забезпечення зобов'язань.²

¹ Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 № 15-93 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 17. – Ст. 184.

² Про практику застосування судами законодавства щодо порушення правил про валютні операції: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18.04.1997 № 5 // Вісник Верховного Суду України. – 1997. – № 2.

Необхідно також зауважити, що відповідно до роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 24 грудня 1999 р. № 02-5/602 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням Закону України «Про заставу», виходячи з правової природи коштів, що знаходяться

на рахунках банківських установах, вони не можуть бути предметом застави за правилами, які регулюють заставу речей.¹ Водночас, питання про заставу таких коштів може вирішуватись за правилами розділу 5 Закону України «Про заставу» стосовно застави майнових прав.²

Таким чином, питання про заставу коштів у іноземній валюті, що знаходяться на рахунках у банківських установах, може вирішуватись лише за правилами стосовно застави майнових прав. Операції щодо застави майнових прав на кошти у іноземній валюті, що знаходяться на рахунках у банківських установах, відповідно до п. 4 ст. 5 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» не потребують індивідуальної ліцензії Національного банку України.

Що ж стосується готівкових коштів у іноземній валюті, а також інших валютних цінностей, які підпадають під поняття «іноземна валюта» згідно з зазначеним Декретом, то вони можуть бути надані у заставу на території України лише на підставі індивідуальної ліцензії Національного банку України. Згідно з п. 5 ст. 5 зазначеного Декрету одержання індивідуальної ліцензії однією із сторін валютної операції означає також дозвіл на її здійснення іншою стороною або третьою особою, яка має відношення до цієї операції, якщо інше

не передбачено умовами індивідуальної ліцензії.

Виходячи з наведеного, індивідуальну ліцензію на використання іноземної валюти як застави на території України може отримати будь-яка сторона цієї операції, у зв'язку з чим санкції за проведення вказаної операції без належної ліцензії можуть бути застосовані до обох сторін.

¹ Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням Закону України

«Про заставу»: Роз'яснення Вищого Арбітражного Суду України від 24.12.1999 № 02-5/602 // Юридичний вісник України. – 2002. – № 18-19.

² Про заставу: Закон України від 02.10.1992 № 2654-XII // Вісник Верховної Ради України. – 1999. - № 47. – Ст. 642.

Однак, якщо договором передбачено обов'язок отримати індивідуальну ліцензію однією з сторін, то відповідальність у разі неотримання такої ліцензії має нести саме ця сторона.¹

Індивідуальна ліцензія видається Національним банком резиденту або нерезиденту на здійснення валютної операції протягом визначеного строку.

Положення про порядок видачі Національним банком України індивідуальних ліцензій на використання іноземної валюти на території України як засобу платежу, затверджене Постановою Правління Національного банку України від 14 жовтня 2004 року № 483 (далі – Положення № 483) регламентує порядок та умови видачі резидентам і нерезидентам індивідуальних ліцензій на використання безготівкової іноземної валюти на території України як засобу платежу.²

Під використанням іноземної валюти як засобу платежу на території України розуміється її використання для виконання будь-яких грошових зобов'язань або оплати товарів, що придбаваються.

Використання іноземної валюти як засобу платежу без ліцензії дозволяється:

- якщо ініціатором або отримувачем за валютною операцією є уповноважений банк (ця норма стосується лише тих операцій уповноваженого банку, на здійснення яких Національний банк видав йому банківську ліцензію та письмовий дозвіл на здійснення операції з валютними цінностями);
- у випадках, передбачених законами України.

У всіх інших випадках використання іноземної валюти як засобу платежу можливе лише за наявності ліцензії.

Національний банк видає ліцензію виключно за умови достатньої обґрунтованості потреби використання іноземної валюти як засобу платежу.

¹ Про здійснення резидентами України операцій згідно з Декретом КМУ «Про систему валютного регулювання і валютного контролю»: Лист НБУ від 02.06.2000 № 28-110/1941- 3601 // Налоговый, банковский, таможенный консультант. – 2000. – № 29.

² Положення про порядок видачі Національним банком України індивідуальних ліцензій на використання іноземної валюти на території України як засобу платежу: Постанова Правління Національного банку України від 14.10.2004 № 483 зі змінами внесеними Постановою Національного банку України від 31.08.2005 № 321 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 45. – Ст. 2976. Дата видачі ліцензії має передувати даті здійснення валютної операції.

Строк, який за умовами ліцензії надається її власнику для здійснення валютної операції, не може перевищувати одного календарного року з дати видачі ліцензії.

Початок строку дії ліцензії не може встановлюватися раніше дати видачі ліцензії.

Ліцензія надає отримувачу право на повне або часткове повернення ініціатору валютної операції коштів, сплачених останнім за цією ліцензією, у разі невиконання або неналежного виконання сторонами валютної операції своїх зобов'язань (повернення здійснюється в безготівковій формі на той рахунок, з якого кошти перераховувались отримувачу).

Одержання ліцензії однією із сторін валютної операції означає також дозвіл на її здійснення іншою стороною або третьою особою, яка має відношення до цієї операції, якщо інше не передбачено умовами ліцензії.

Валютна операція, на здійснення якої видана (отримана) ліцензія, не може проводитися за рахунок іноземної валюти, отриманої як кредит (позика) або купленої за гривні на міжбанківському валютному ринку України.

Ліцензія видається власнику без права передавання іншим особам.

Для отримання ліцензії заявник має подати Національному банку такі документи:

- заяву про видачу ліцензії (Додаток 4);
- копії свідоцтва про державну реєстрацію в Україні (або документа, що його замінює) та довідки про взяття на облік як платника податків (для платників податків) - для юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і представництв нерезидентів в Україні;
- копії сторінок паспорта (або документа, що його замінює), які містять: прізвище, ім'я, по батькові (якщо є), дату народження, серію і номер, дату видачі та найменування органу, що видав документ, місце реєстрації; копію документа про присвоєння ідентифікаційного номера платника податків або документа про відсутність цього номера (для платників податків) - для фізичних осіб, які не є підприємцями;
- довідки уповноважених банків з реквізитами рахунків, які заявник використовуватиме для здійснення валютної операції;
- оригінали або копії документів, на підставі яких виникли зобов'язання в іноземній валюті (договори, листи, рахунки, клопотання відповідного центрального органу виконавчої влади України або відповідного державного органу іноземної держави тощо). Якщо такі документи відсутні, то резиденти - юридичні особи та фізичні особи-підприємці подають копію бізнес-плану, під час реалізації якого виникнуть зазначені зобов'язання;
- висновок територіального управління Національного банку за місцезнаходженням (місцем проживання) заявника про дотримання заявником вимог ліцензій та Положення № 483 (якщо заявник має місцезнаходження (місце проживання) на території України і якщо такі ліцензії видавалися протягом поточного та попереднього років). Такий висновок управління передає заявнику в письмовій формі протягом двох тижнів з дня отримання письмового звернення від останнього. У висновку має зазначатися інформація про відсутність порушень або про види порушень, допущених заявником, і заходи, що були застосовані у зв'язку з цим до нього.

Національний банк має право запитувати й отримувати від заявника додаткові документи чи їх копії, що потрібні для з'ясування обставин щодо проведення валютної операції.

Строк розгляду Національним банком документів заявника становить не більше 25 робочих днів і відлічується з дати звернення.

Якщо Національному банку будуть потрібні додаткові документи, то цей строк продовжується ще на 10 робочих днів з дати реєстрації в Національному банку останнього, що надійшов від заявника, додаткового документа.

Усі копії документів, що подаються Національному банку (у тому числі копії в перекладі на українську мову), засвідчуються підписом заявника (уповноваженої особи заявника) та відбитком його печатки (за її наявності), якщо інше не передбачено вимогами Положення № 483.

Документи, які складені іноземною мовою, мають бути перекладені на українську мову. Переклад засвідчується підписом особи, яка в установленому законодавством України порядку отримала офіційний дозвіл на здійснення перекладів (справжність підпису перекладача засвідчується нотаріально), або нотаріусом.

Не перекладаються на українську мову документи, що складені російською мовою, а також ті, текст яких викладено іноземною мовою з одночасним його викладенням українською (російською) мовою.

Не перекладаються на українську мову документи, що складені іноземною мовою, за умови, що вони відрізняються лише цифровою інформацією та/або даними щодо конкретних фізичних осіб (прізвище, ім'я та по батькові особи, адреса за місцем її проживання) або юридичних осіб (назва, місцезнаходження) від зразка, який перекладено з іноземної мови з дотриманням установлених вимог.

Протягом п'яти робочих днів з дати звернення Національний банк надсилає копію заяви про видачу ліцензії Головному управлінню по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України і Головному управлінню по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України (далі – спеціальні органи по боротьбі з організованою злочинністю).

Рішення про видачу ліцензії Національний банк приймає з урахуванням висновків спеціальних органів по боротьбі з організованою злочинністю, якщо вони надійшли протягом встановленого строку розгляду Національним банком документів заявника.

Ліцензія оформляється у двох примірниках (Додаток 5).

Після подання Національному банку документа, що засвідчує внесення плати за видачу ліцензії, перший примірник ліцензії на номерному гербовому бланку Національного банку надсилається власнику ліцензії або передається йому (уповноваженій ним особі) під підпис. Другий примірник ліцензії зберігається в Національному банку.

Копії першого примірника ліцензії надсилаються управлінню, на яке покладений контроль, і податковому органу.

Власник ліцензії самостійно або через іншу сторону валютної операції пред'являє уповноваженим банкам, які зазначені в ліцензії, оригінал ліцензії та її копію (копія ліцензії залишається на зберіганні в уповноваженому банку).

Документи та копії документів, на підставі яких Національним банком була видана ліцензія, зберігаються згідно з установленим Національним банком порядком.

Жоден з цих документів не може бути використаний для видачі заявнику іншої індивідуальної ліцензії Національного банку.

У разі втрати ліцензії власник ліцензії подає Національному банку заяву про видачу дубліката ліцензії.

Якщо бланк ліцензії не придатний для користування внаслідок його пошкодження, то власник ліцензії подає Національному банку заяву про видачу дубліката ліцензії та не придатну для користування ліцензію.

Дублікат ліцензії видається протягом п'яти робочих днів з дати реєстрації в Національному банку передбачених документів.

У разі видачі дубліката ліцензії замість втраченої або пошкодженої ліцензії, що була втрачена або пошкоджена, вважається недійсною.

Строк дії дубліката ліцензії не може перевищувати строку втраченої або пошкодженої ліцензії.

Умови ліцензії можуть бути змінені за заявою власника ліцензії, якщо:

- валютна операція ще не здійснена;
- строк, установлений ліцензією для здійснення валютної операції, на дату звернення ще не закінчився;
- відсутні підстави для відмови в зміні умов ліцензії або для анулювання ліцензії.

Для зміни умов раніше отриманої ліцензії заявник має подати Національному банку такі документи:

- заяву про внесення змін до ліцензії (Додаток 6);
- копію ліцензії;
- копії документів, що подавалися власником ліцензії Національному банку і на підставі яких йому була видана ліцензія, якщо ці документи зазнали змін за період, який минув з часу їх подання;
- будь-які інші документи чи їх копії, якщо такі є, що можуть слугувати додатковим обґрунтуванням потреби зміни умов ліцензії.

Національний банк має право запитувати й отримувати від заявника додаткові документи чи їх копії, потрібні для з'ясування обставин щодо змін умов ліцензії, які просить унести заявник.

Рішення про зміну умов ліцензії оформляється як зміни до ліцензії у порядку, установленому Положенням № 483 (Додаток 7).

Власник ліцензії самостійно або через іншу сторону валютної операції пред'являє уповноваженим банкам, які зазначені в ліцензії, оригінал змін до ліцензії та їх копію (копія ліцензії залишається на зберіганні в уповноваженому банку).

Документи та копії документів, на підставі яких Національним банком були змінені умови ліцензії, зберігаються згідно з установленим Національним банком порядком.

Жоден з цих документів не може бути використаний для видачі заявнику іншої індивідуальної ліцензії Національного банку.

У разі втрати або пошкодження бланка змін до ліцензії видача дубліката змін здійснюється в установленому порядку.

Підставою для відмови у видачі (зміні умов) ліцензії є:

- відсутність або невідповідність установленим вимогам хоча б одного з обов'язкових документів, що зазначені у визначеному переліку;
- подання заявником Національному банку документів, які містять недостовірну інформацію;
- відмова подати на запит Національного банку додаткові документи, право на отримання яких передбачено Положенням № 483;

- подання заявником Національному банку документів, які не відповідають вимогам законодавства України;
- негативний висновок спеціальних органів по боротьбі з організованою злочинністю;
- порушення умов ліцензії та/або вимог Положення № 483 (у разі зміни умов ліцензії);
- недостатня обґрунтованість доцільності використання іноземної валюти;
- зміни в чинному законодавстві або міжнародних договорах України, які стосуються валютної операції, що ліцензується, і відбулися протягом

установленого строку розгляду Національним банком документів заявника;

- порушення заявником умов індивідуальних ліцензій, якщо вони раніше надавалися йому Національним банком. У разі прийняття рішення про відмову Національний банк ураховує ступінь тяжкості порушення;
- порушення справи про банкрутство заявника або іншої сторони валютної операції.

Про відмову у видачі (зміні умов) ліцензії Національний банк повідомляє заявнику в письмовій формі із зазначенням підстав для відмови протягом установленого строку розгляду Національним банком документів заявника.

Відмова у видачі ліцензії може бути оскаржена в суді. Підставами для анулювання ліцензії є:

- звернення в письмовій формі власника ліцензії;
- здійснення валютної операції до видачі (зміни умов) ліцензії Національним банком;
- порушення умов ліцензії та/або вимог Положення № 483. У разі прийняття рішення про анулювання Національний банк ураховує ступінь тяжкості порушення;
- виявлення в документах, які були подані власником ліцензії Національному банку і на підставі яких йому була видана ліцензія (були змінені умови ліцензії), недостовірної інформації;
- негативний висновок спеціальних органів по боротьбі з організованою злочинністю, який отриманий Національним банком після видачі ліцензії.

Ліцензія анулюється згідно з розпорядженням Національного банку (Додаток 8). Датою анулювання ліцензії вважається наступний робочий день після дати підписання такого розпорядження.

Про анулювання ліцензії із зазначенням підстав анулювання Національний банк повідомляє власника ліцензії за зазначеним у заяві про видачу ліцензії (про внесення змін до ліцензії) місцезнаходженням (місцем проживання) та податковий орган (Додаток 9).

Засобами електронного зв'язку Національний банк надсилає зазначене вище повідомлення управлінню, на яке покладений контроль, та

уповноваженим банкам, які зазначені в ліцензії. Починаючи з часу отримання такого повідомлення банкам забороняється проводити валютну операцію, на здійснення якої Національний банк видав ліцензію, що анульована.

Управління, на яке покладений контроль, здійснює **контроль за виконанням власником ліцензії умов ліцензії**, а також за виконанням уповноваженими банками, які зазначені в ліцензії, функцій контролю за валютною операцією, на здійснення якої Національний банк видав ліцензію.

Якщо уповноважений банк, який зазначений у ліцензії, обслуговується в іншому територіальному управлінні Національного банку, то це територіальне управління на письмове звернення управління, на яке покладений контроль, зобов'язане здійснити перевірку дій банку та повідомити про її результати.

Якщо уповноважений банк, який зазначений у ліцензії, виявить, що місцезнаходження (місце проживання) власника ліцензії змінилося після дати видачі ліцензії, то він протягом тижня з часу виявлення цього факту в письмовій формі зобов'язаний повідомити про це управління, на яке покладений контроль.

Управління, на яке покладений контроль, протягом тижня після отримання такого повідомлення передає територіальному управлінню Національного банку за новим місцезнаходженням (місцем проживання) власника ліцензії копії всіх, якими володіє, документів щодо валютної операції, на здійснення якої Національний банк видав ліцензію. До територіального управління за новим місцезнаходженням (місцем проживання) власника ліцензії також переходять установлені функції контролю.

На копії ліцензії, яка залишається на зберіганні в уповноваженому банку, банк робить відмітку, що містить інформацію про валютну операцію, а саме: дату здійснення операції, зміст операції, обсяг операції (відмітка засвідчується підписом відповідального працівника валютного підрозділу та відбитком печатки уповноваженого банку).

Таку саму відмітку на оригіналі ліцензії, який зберігається у власника ліцензії, робить зазначений у ліцензії уповноважений банк, що обслуговує власника.

Власник ліцензії зобов'язаний у тижневий строк після фактичного здійснення валютної операції повідомити про це управління, на яке покладений контроль (Додаток 10).

У разі виявлення порушення умов ліцензії та/або вимог Положення № 483 управління, на яке покладений контроль, зобов'язане в 10-денний строк з дати його виявлення надіслати листа власнику ліцензії для отримання від нього пояснень щодо допущених порушень.

У 10-денний строк з дати отримання цих пояснень або якщо власник ліцензії не надасть їх у письмовій формі протягом 15 календарних днів, то

управління, на яке покладений контроль, у письмовій формі надсилає інформацію про допущені власником ліцензії порушення:

- податковому органу;
- Департаменту валютного контролю та ліцензування Національного банку з пропозиціями щодо анулювання ліцензії, надсилання листа-попередження власнику ліцензії тощо (копії пояснень власника ліцензії та листа на адресу податкового органу додаються).

Статтею 16 Декрету КМУ «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» передбачена відповідальність:

- за проведення резидентом або нерезидентом валютної операції без ліцензії або після її анулювання;
- за не виконання функцій агента валютного контролю уповноваженим банком під час здійснення розрахункового обслуговування валютної операції.